

Edificis amb missatge

Comunicació d'idees a través de l'arquitectura,
des de Venturi i Scott Brown fins a l'actualitat

Ricardo Balbastre Pérez

Tutora: Lidia García Soriano
Treball Final de Grau
Grau en Fonaments de l'Arquitectura
Curs 2018-2019

UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA

ESCOLA TÈCNICA
SUPERIOR
D'ARQUITECTURA

EDIFICIS AMB MISSATGE

Comunicació d'idees a través de l'arquitectura,
des de Venturi i Scott Brown fins a l'actualitat

Ricardo Balbastre Pérez
Tutora: Lidia García Soriano
Treball Final de Grau
Grau en Fonaments de l'Arquitectura
Curs 2018-2019

RESUM

A principis dels anys setanta, Robert Venturi i Denise Scott Brown publicaren *Learning from Las Vegas*, un llibre on s'estudiava tant el simbolisme de la ciutat de Las Vegas com la comunicació arquitectònica de manera general. Des d'aquell temps fins als nostres dies, la forma en la que ens comuniquem ha canviat de forma radical però, ha canviat també la forma en la que el simbolisme es manifesta als edificis contemporanis?

Partint de la teoria exposada per Venturi i Scott Brown als seus escrits, es pretén comprovar la vigència del seu pensament a l'actualitat per a conèixer com es comuniquen els edificis actualment amb la societat.

Paraules clau

Robert Venturi, Denise Scott Brown, simbolisme, comunicació, edifici anunci

RESUMEN

A principios de los años setenta, Robert Venturi y Denise Scott Brown publicaron *Learning from Las Vegas*, un libro donde se estudiaba tanto el simbolismo de la ciudad de Las Vegas como la comunicación arquitectónica de manera general. Desde aquel momento hasta nuestros días, la forma en la que nos comunicamos ha cambiado de forma radical pero, ¿Ha cambiado también la forma en la que el simbolismo se manifiesta en los edificios contemporáneos?

Partiendo de la teoría expuesta por Venturi y Scott Brown en sus escritos, se pretende comprobar la vigencia de su pensamiento en la actualidad para conocer como se comunican los edificios actualmente con la sociedad.

Palabras clave

Robert Venturi, Denise Scott Brown, simbolismo, comunicación, edificio anuncio

ABSTRACT

In the early seventies, Robert Venturi and Denise Scott Brown published *Learning from Las Vegas*, a book where was studied the symbolism in Las Vegas as well as the architectural communication in a general way. From that days until now, the way that we communicate with each other has change radically but, has it changed the way which the symbolism in buildings shows to us too?

Starting from the theory displayed by Venturi and Scott Brown on their books, the intention is to check the validity of their theories nowadays to know how building show their symbolism to the society currently.

Key words

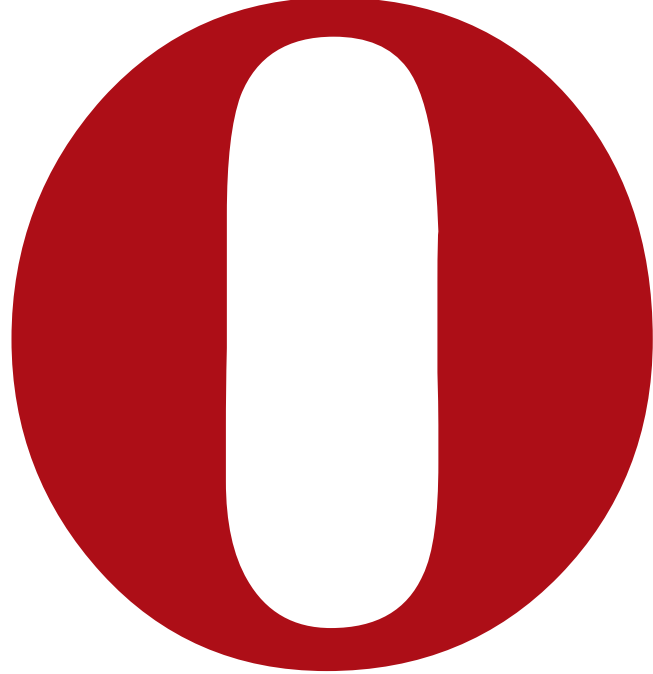
Robert Venturi, Denise Scott Brown, symbolism, communication, advertisement building

ÍNDEX

0. Introducció	9
Metodologia	11
1. Venturi i Scott Brown	13
Escrits teòrics	14
2. Simbolisme i comunicació	17
Complexity and contradiction	17
Learning from Las Vegas	18
Architecture as signs and symbols	24
3. Continuitat i vigència	33
4. Conclusions	47
Bibliografia	53

INTRODUCCIÓ

La idea d'aquest Treball Fi de Grau naix gràcies al terme *edifici anunci*, encunyat per Robert Venturi i Denise Scott Brown al seu llibre *Learning from Las Vegas*. Quan el vaig escoltar per primera vegada, em va cridar l'atenció ràpidament. Em va parèixer una idea molt interessant pel fet de fer funcionar un edifici com a un mitjà de comunicació. Amb aquest concepte en ment, i coneixent diversos exemples dels mateixos autors que funcionen com a edificis anunci, em va semblar interessant aprofundir en aquest concepte per a conèixer-lo i entendre millor de que es tracta.

“Edificis amb missatge: comunicació d'idees a través de l'arquitectura, des de Venturi fins a l'actualitat” té com a objectiu principal comprovar la vigència de la teoria sobre simbolisme i comunicació de Venturi i Scott Brown a l'arquitectura contemporània. Partint del fet que vivim en una època on el concepte comunicació forma part del nostre dia a dia, en va semblar engrescador estudiar aquest aspecte dels edificis del nostre temps. Per a analitzar el vessant comunicatiu o simbòlic de les construccions contemporànies, es patirà de les teories de Venturi i Scott Brown i es comprovarà si encara son utilitzades a dia de hui o si han aparegut noves formes de comunicació arquitectònica.

Sempre he sentit atracció pels anuncis publicitaris, els cartells o el disseny gràfic. Em sembla una forma d'expressió complicada, ja que, des del meu punt de vista, s'ha de ser molt creatiu per a ser capaç de cridar l'atenció i ser vist entre milers d'anuncis. Per aquesta raó, la idea de fusionar edificis i anuncis em va fascinar.

Fig. 1 (Pàgina anterior)

La catedral d'Amiens amb tanca publicitària.

Tot i que en un principi es va plantejar la possibilitat de realitzar un recorregut històric per els diferents exemples d'edificis amb vocació comunicativa que han anat apareixent al llarg del temps, semblava un treball massa extens o per contra, podia acabar sent un treball massa general i amb escasses aportacions. Finalment, l'opció de centrar el treball en el període entre el naixement de la teoria de Venturi i Scott Brown i l'actualitat va ser la que semblava per adequada i interessant pel fet, com s'ha dit abans, de ser un període la comunicació en general ha augmentat la seua presència en la nostra vida diària.

Els objectius secundaris del treball serien estudiar en profunditat el concepte d'edifici anunci com a element simbòlic i comunicatiu a partir dels llibres *Complexity and contradiction in architecture*, *Learning from Las Vegas* i *Architecture as signs and symbols: for a mannerist time* per a extraure les seues idees i conèixer quins son els mecanismes que s'utilitzen per a la comunicació de missatges segons Venturi i Scott Brown als exemples que estudien als seus escrits.

El treball esta constituït per quatre capítols. El primer esta centrat en les figures de Robert Venturi i Denise Scott Brown, en descobrir un poc la seua biografia i en quin context varen viure per entendre un poc millor el perquè del seu pensament. També es parlarà un poc de la teoria escrita d'ambdós arquitectes explicant la temàtica general i el perquè de la seua rellevància.

Al segon capítol, s'aprofundirà més en la seua teoria, específicament, en conèixer en detall les seues teories sobre simbolisme i comunicació als llibres *Learning from Las Vegas* i *Architecture as signs and symbols: for a mannerist time*, on es treballa de forma més clara aquesta teoria. Per tant, s'analitzaran els llibres de Venturi per a conèixer en profunditat la seua teoria i poder comprovar-la posteriorment amb l'arquitectura actual al tercer capítol mitjançant l'aportació de diferents exemples o corrents arquitectònics contemporanis amb la finalitat de veure si segueixen allò que enuncien Venturi i Scott Brown.

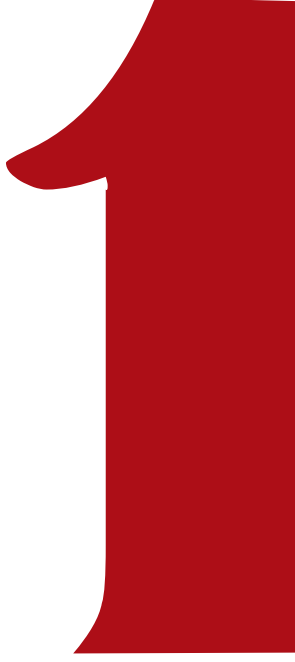
Finalment, a l'últim capítol s'esposaran les conclusions extretes de la comprovació de la vigència del pensament sobre simbolisme de Venturi i Scott Brown i s'ordenaran les idees que s'han anat extraient del treball aportant també una visió subjectiva d'allò estudiat.

Metodologia

Per a dur a terme aquesta tasca, la metodologia que es va a seguir es primerament, fer una recerca sobre que s'ha dit sobre la teoria de Venturi i Scott Brown, bé siga a revistes, llibres o altres treballs acadèmics per a, posteriorment, fer una lectura dels seus llibres per a entendre de forma plena la seua teoria.

Amb açò fet, es procedirà a la cerca de diferents exemples d'edificis contemporanis amb vocació comunicativa o simbòlica per a poder analitzar-los aplicant la teoria de Venturi i Scott Brown i comprovar la seua vigència o el sorgiment de nous models comunicatius.

VENTURI I SCOTT BROWN

Abans de conèixer la teoria, cal endinsar-nos en les persones que es troben darrere. Cal conèixer un poc la seua història, el seu context, en definitiva, allò que ha condicionat el seu pensament.

Arquitecte, escriptor, professor, artista i filòsof, tot açò és Robert Venturi. Natural de Filadèlfia, va estudiar arquitectura a la Universitat de Princeton (Nova Jersey). L'any 1955 va tindre l'oportunitat de viatjar a Roma com a becari de l'Acadèmia Americana a Roma, on va poder estudiar el barroc, un estil pel qual sentia debilitat per la seua capacitat d'articular els elements subordinant-los a una unitat geomètrica global i desenvolupant tot tipus d'ambigüitats.

A la seua vida professional, va treballar a l'estudi de Eero Saarinen i Louis Kahn (qui considerava el seu mestre) fins al 1958. Finalment va crear el seu propi estudi juntament amb Denise Scott Brown i John Rauch. L'any 2012 Venturi va anunciar el seu retir professional.

Pel que fa a Denise Scott Brown, arquitecta, urbanista, escriptora i professora, va nàixer a Zàmbia (Sudàfrica) i estudià arquitectura a la Universitat de Witwatersrand. A l'any 1958 s'instal·la a Filadèlfia per a estudiar al departament de planificació urbana de la Universitat de Pensilvania. Al 1960 comença treballar a la facultat, on coneix a Robert Venturi, també professor.

Fig. 1 (Pàgina anterior)
Robert Venturi i Denise Scott Brown

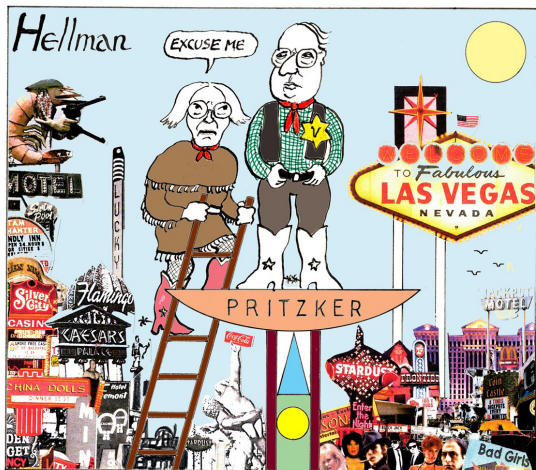

Fig. 2
Caricatura de Hellman sobre la polèmica del premi Pritzker (2013)

L'associació entre Venturi i Scott Brown naix a principis dels anys 60 i es va estendre durant tota la seva vida professional. L'arquitecta va ser clau per a la redacció de *Learning from Las Vegas*, ja que fou gràcies a la invitació que Venturi rebé per part de l'arquitecta per a conèixer la ciutat de Las Vegas d'on va nàixer aquest llibre i la posterior teoria sobre el simbolisme. L'associació professional de Scott Brown i Venturi va propiciar el seu casament l'any 1967.

Ambdós són definits com a postmoderns. Aquesta denominació implica una posició de superació del Moviment Modern. Així i tot, ells no es senten representats amb l'etiqueta postmoderna.¹

La parella va ser fortament influenciada pel moviment Pop Art, cosa que es pot apreciar tant a la seua arquitectura com als seus escrits teòrics.

L'any 1991 Robert Venturi fou guardonat amb el premi Pritzker. La seua dona, Scott Brown, es va negar a acudir a l'acte, ja que considerava que el premi hauria de ser compartit. Mai se li va concedir el premi de forma retroactiva a l'arquitecta. Anys més tard, al 2015 se'ls va concedir a ambdós arquitectes la Medalla d'Or del AIA de l'Institut Americà d'Arquitectura, sent Scott Brown la segona dona en rebre aquest guardó i la primera en rebre'l en vida.

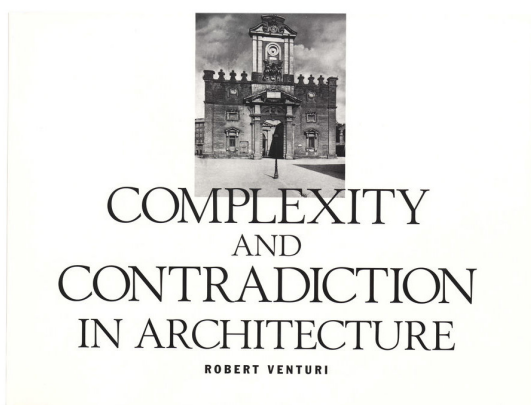

Fig. 3
Portada *Complexity and contradiction in architecture* (1966)

Escrits teòrics

Complexity and contradiction in architecture és el primer llibre teòric de Robert Venturi en solitari. Aquesta obra fou definida per Vincent Scully com «el text més important sobre arquitectura des de *Vers une architecture*, escrit per Le Corbusier en 1923»². És, en essència, un tractat sobre la forma arquitectònica, un manifest on s'enfronta directament a l'ortodòxia del Moviment Modern. Al text, Venturi posa en valor la complexitat, la contradicció i l'ambigüitat de l'arquitectura, un aspecte que li pareix absent a l'arquitectura del Moviment Modern.

Al llarg del llibre, Venturi analitza i compara entre ells diferents edificis sense tindre en compte l'època o estil al que pertanyen, solament tenint en compte aspectes formals com les façanes o la forma de la planta. El

1. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 105)

2. VENTURI, R. (2003). *Complejidad y contradicción en la arquitectura*. Barcelona: Editorial Gus-tavo Gili. (p. 9)

llibre esta dividit en diferents capítols on analitza grups d'edificis amb característiques comunes.

El segon llibre, *Learning from Las Vegas: the forgotten symbolism of architectural form*, publicat l'any 1972, naix gràcies a la invitació que rep Venturi de Scott Brown per a visitar la ciutat de Las Vegas. L'obra, en col·laboració amb Steven Izenour, no tracta realment de d'aquesta ciutat (encara que si que es dedica una part del llibre a analitzar els edificis i l'urbanisme de la metròpolis), sinó que realment tracta sobre el simbolisme arquitectònic.

Aquest llibre va capgirar el món acadèmic i va suposar un punt d'inflexió en la història i la crítica d'arquitectura. Hui en dia es considerat un dels grans manifestes de la postmodernitat en arquitectura i un dels texts més influents de la teoria de l'arquitectura de la segona meitat del segle XX.

Dècades més tard, a l'any 2004, publiquen un altre llibre, *Architecture as signs and symbols: for a mannerist time*. En aquest escrit tracten d'actualitzar les idees que exposen als seus treballs anteriors.

El llibre està dividit en dues parts: una primera part escrita per Robert Venturi on s'aborda el tema de la comunicació arquitectònica, i una segona part on Denise Scott Brown ens parla sobre urbanisme i els seus patrons fent un repàs a allò inclòs a *Learning from Las Vegas* i afegint altres anàlisis semblants.

La part escrita per Venturi és la més interessant des del punt de vista d'aquest treball, ja que reprèn els conceptes apareguts a *Learning from Las Vegas* actualitzant-los a tota la nova arquitectura projectada fins als primers anys del segle XXI.

També realitza un recorregut per diferents exemples realitzats per Venturi, Scott Brown and Associates (VSBA) on explica de manera breu com s'han aplicat els seus conceptes a la seua arquitectura.

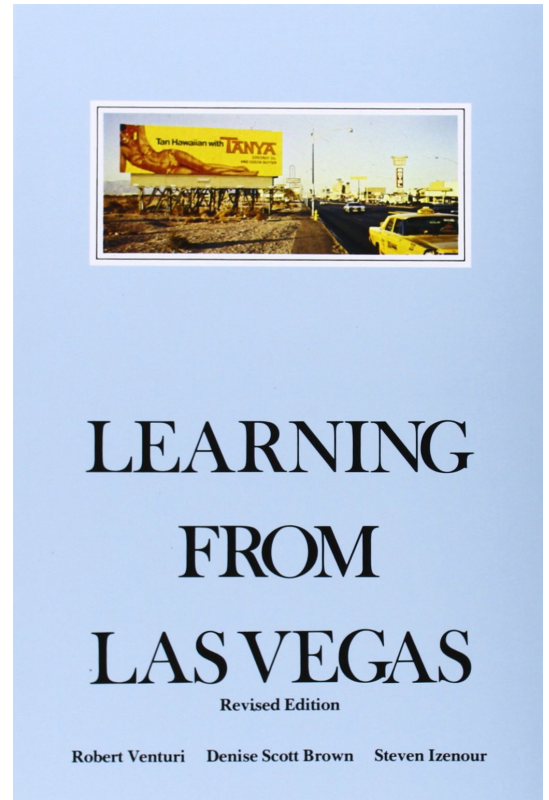

Fig. 4
Portada de *Learning from Las Vegas* (1972)

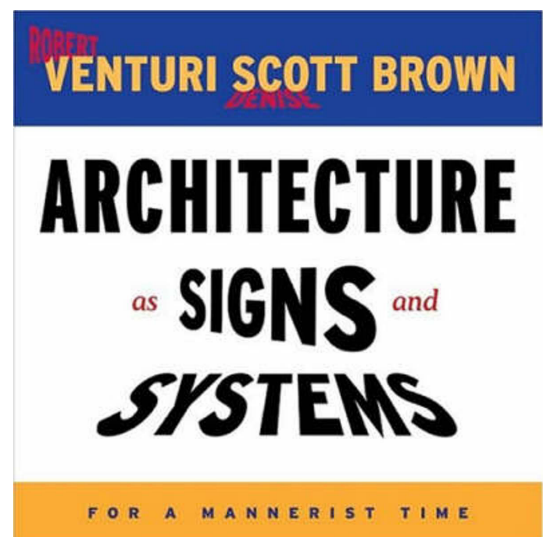

Fig. 5
Portada de *Architecture as signs and symbols: for a mannerist time* (2004)

WELCOME

TO *Fabulous*

LAS VEGAS

NEVADA

 YESCO

SIMBOLISME I COMUNICACIÓ

Una vegada conegut el context en el que la teoria de Venturi i Scott Brown va ser redactada, i el que va suposar la publicació d'aquests escrits per al món de l'arquitectura, cal conèixer què és el que es diu a cada llibre. Que és allò que ens vol contar aquesta parella d'arquitectes sobre l'arquitectura i, més concretament, sobre simbolisme arquitectònic i comunicació per a poder analitzar posteriorment l'arquitectura actual.

Fig. 1 (Pàgina anterior)
Ròtul de benvinguda de Las Vegas

Complexity and contradiction

La forma arquitectònica és la principal protagonista d'aquest escrit. Al llarg del llibre és van realitzant diferents comparacions on s'expliquen les característiques formals de diferents tipologies d'edificacions.

Encara que el simbolisme apareix en alguns capítols, no es fa referència a un simbolisme que tinga com a finalitat la comunicació, sinó que es tracta d'un simbolisme que busca evocar elements del passat.

Degut a que no es tracta el tema desitjat en aquest escrit, no es desenvoluparà la teoria que apareix a aquest llibre, ja que no sembla rellevant per al desenvolupament del treball.

Per tant, per a conèixer en profunditat la teoria sobre comunicació arquitectònica de Venturi i Scott Brown, es desenvoluparan i s'analitzaran amb més profunditat les idees que apareixen als llibres següents amb l'objectiu de conèixer de forma clara els seus principis teòrics sobre simbolisme i comunicació arquitectònica.

Fig. 2
La ciutat de Las Vegas a finals del 60.

Fig. 3
La ciutat de Las Vegas a l'actualitat.

Learning from Las Vegas

Venturi i Scott Brown viatjaren a Las Vegas a finals dels anys 60 i, afortunadament, no seguiren el consell d'aquella famosa frase que deia: "El que passa a Las Vegas, es queda a Las Vegas".

Scott Brown va descobrir en la seua primera visita a la ciutat que mai dorm una ciutat generada amb anuncis. Una ciutat utòpica, la ciutat imaginada per *Archigram* i l'*Independent Group*, una ciutat-ambient construïda amb rètols, llums i soroll, on els edificis quedaven a un segon pla.¹ Gràcies a la posterior visita conjunta i als posteriors estudis realitzats a la ciutat, ambdós pogueren desenvolupar una teoria, o més bé, extraure unes conclusions sobre l'ús dels simbolisme arquitectònic.

Es convenient recordar que, tal i com el propi Venturi ens recorda a *Architecture as signs and symbols*, el paisatge que es descriu a aquest llibre es el de 1968 [Fig. 2], no la ciutat escenografia de hui en dia amb configuracions pròpies de Disneylandia.² [Fig. 3]

El llibre es divideix en dues parts. La primera es tracta d'un anàlisi de la ciutat de Las Vegas on es parla de la configuració dels edificis i de l'urbanisme de la ciutat. En la segona part, el llibre adquireix un to més general i s'exposa en més profunditat el discurs teòric dels autors.

Part I. Las Vegas.

Tal i com es descriu al llibre, l'arquitectura d'aquesta ciutat és una arquitectura de comunicació, de persuasió comercial, on les senyes predominen l'espai, on les senyals gràfiques es converteixen en l'arquitectura clau del lloc, adquirint un total protagonisme.³

Aquest domini dels rètols sobre l'espai naix degut a diversos factors: la necessitat de comunicar-se amb la gent que visita la ciutat per a atraure'ls als seus negocis i el poder ser vistos des de l'autopista a gran velocitat, fent per tant grans anuncis i senyals que puguen ser vistos fàcilment de forma clara.

L'autopista que creua el Strip es l'element determinant a l'hora de concebre els edificis i, observem que depenent del lloc que ocupe l'arquitectura respecte a la carretera, el tractament de les façanes es distint.

1. SENRA FERNÁNDEZ-MIRANDA, I. (2013). "La modernidad revisada en los textos de Venturi i Scott Brown" en Revista europea de investigación en arquitectura. N°1, p. 145-162.(149-150)

2. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 8)

3. VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). *Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 25-27).

S'adonen que la façana amb millor tractament o més ornamentada era la que més es veia des de la carretera, en aquest cas la façana lateral, sent la més cridanera o atractiva, inclús més que la façana principal. En canvi, a la façana posterior, que quedava totalment oculta des dels vehicles que transiten per la via, el tractament era nul.⁴ [Fig. 4]

Analitzant els edificis, observem que l'element construït passa a ser una simple necessitat, una molèstia ineludible per a albergar el programa, ja que són els rètols els que adquireixen el paper protagonista. Són els que adquireixen la càrrega simbòlica, la càrrega comunicativa. Venturi i Scott Brown expliquen aquest fet amb l'anàlisi de l'aspecte dels edificis, en la seua majoria, menuts i discrets. És el rètol el que domina l'espai i l'encarregat de fer la funció comunicadora.

Apareix també una alternativa a aquesta tipologia, els edificis que adquireixen tota la càrrega simbòlica i, per tant, es converteixen en símbol. Aquests edificis seran batejats per Venturi i Scott Brown com a ànecs, en referència a l'aneguet de Long Island.⁵

4. VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOR, S. (2016). *Apreniendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 53, 69).

5. VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOR, S. (2016). *Apreniendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 32).

Fig. 4
El Strip vist des del desert (1966)

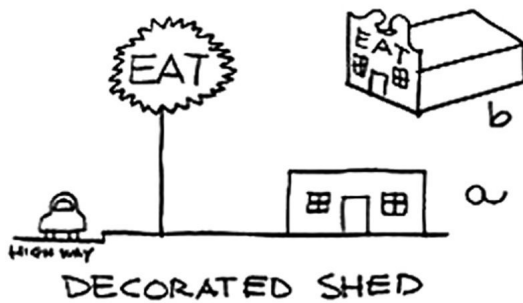
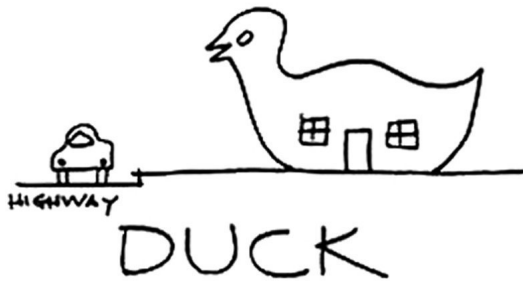

Fig. 5
Esquema explicatiu de la classificació de Venturi i Scott Brown a *Learning from Las Vegas*

Fig. 6
L'ànec de Long Island.

Part II. L'ànec i el cobert decorat

Després de l'anàlisi de la ciutat de Las Vegas, l'estudi adquireix un caràcter global aconseguint una teoria o unes idees que es puguin aplicar de forma general. A partir de tot allò recollit a la primera part, Venturi i Scott Brown divideixen els edificis en dues tipologies diferenciades: els ànecs i els coberts decorats. [Fig 5]

Els ànecs (fent referència, com s'ha dit anteriorment, a l'ànec de Long Island [Fig. 6]) són aquells edificis que adquireixen tota la càrrega simbòlica, distorsionant els sistemes arquitectònics d'espai, estructura i programa, degut a que la seua forma reflecteix de forma literal la seua funció.

Per altra banda estan els coberts decorats. En aquesta tipologia d'edificis es pot observar una completa independència entre l'ornament i la resta de l'edifici. Son construccions on la relació entre l'exterior i l'interior es quasi inexistent.

Segons se'ns descriu al llibre, els coberts decorats poden incorporar els rètols de dues formes. La primera es la completa independència d'ambdós elements, fent referència a allò que es descrivia a la part anterior: un gran rètol acompanyat d'un discret edifici. L'altra opció, es la incorporació del rètol a la façana, funcionant com una espècie de decorat.

La conclusió que s'extrau és que els ànecs són edificis símbol i els coberts decorats són edificis on s'apliquen símbols. Es posa com a exemple d'ànec la catedral de Chartres (que segons ens diu el llibre al mateix temps funciona com a cobert decorat) i el palau Farnese com a exemple de cobert decorat. Encara que donen validesa a les dues tipologies per igual, enuncien que: «hui en dia poques vegades l'ànec és rellevant, encara que impregna tota l'arquitectura moderna».⁶ Denominant, per tant, com a ànecs als edificis moderns.

A partir d'ací, Venturi i Scott Brown es centren en explicar de manera més extensa com funciona i que és un cobert decorat. Per a recolzar la seua explicació, es fan servir d'una sèrie de comparacions entre la seua *Guild House* i *Crowford Manor* [Fig. 7], un edifici de Paul Rudolph.

Segons expliquen «el tipus més pur de cobert decorat seria alguna forma de refugi fet amb un sistema constructiu convencional que es correspongués estretament amb els requeriments espacials, estructurals i programàtics

6. VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). *Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 115-116).

de l'arquitectura, sobre el que es col·locarà una decoració que contraste i, segons la natura de les circumstàncies, fins a que siga contradictòria». ⁷

A través de les comparacions que van realitzant-se al llarg de les pàgines de *Learning from Las Vegas* entre els edificis abans esmenats, els autors van desgranant la manera d'aconseguir un cobert decorat.

Primerament, exposen un recurs que empren directament del moviment Pop Art, la descontextualització d'elements quotidians. L'exemple l'aporten les finestres de la Guild House. Segons expliquen, el paper d'aquestes finestres es «tenir un aire familiar i no familiar al mateix temps». Per a aconseguir aquest propòsit el que fan és engrandir el seu tamany, descontextualitzant-les.⁸ Busquen obtindre un efecte semblant al que va aconseguir Andy Warhol amb la seua llauna de sopa Campell o Duchamp amb la seua font.

L'explicació segueix amb la diferenciació entre allò heroic i original i allò lleig i ordinari. Segons expliquen, la heroïcitat i originalitat de Crawford Manor ve donada pel seu simbolisme implícit, en «missatges que van més enllà dels missatges expressionistes abstractes». És un simbolisme que necessita d'un coneixement de l'obra i de les nostres experiències. En canvi, atorguen a la Guild House la categoria de lleig i ordinari, ja que, segons diuen, el simbolisme explícit de l'ornament utilitzat a l'edifici ve donat per materials (com la rajola per exemple) que són tradicionals i poc tecnològics, la qual cosa dona una imatge convencional.⁹

7. VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). *Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 121).

8. VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). *Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 118).

9. VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). *Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 120-121).

Fig. 7
Crawford Manor de Paul Rudolph (esquerra)
Guild House de Robert Venturi i Scott Brown (dreta)

Fig. 8
Robert Venturi a l'accés de la Guild House on s'observa la posició del rètol.

Seguidament incideix en els aspectes denotatius i connotatius que comporta la posició dels rètols, la materialitat o dels elements que componen la façana.

Els grans rètols, especialment aquells de gran tamany i d'aspecte comercial serien els més emprats als coberts decorats. Son elements d'expressió denotativa, contrastant amb la resta de símbols que pugen aparèixer en la façana, amb un caràcter més connotatiu. Així i tot, la posició en la qual es col·loca a l'edifici, pot tindre diferents significats connotatius. En el cas de la Guild House, ocupa un lloc dalt de l'entrada, remarcant l'accés de l'edifici.¹⁰ [Fig. 8]

La materialitat també dona l'opció de generar significats, des del denotatiu missatge del pur ornament, fins al significat connotatiu que té a l'exemple utilitzat per Venturi i Scott Brown per a suggerir una escala monumental palatina que distorsiona i contradiu la divisió horitzontal interior.¹¹

Es podria dir que els coberts decorats son concebuts com a edificis amb una superposició o una juxtaposició de símbols, tal i com passa a la Guild House.

10. VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 130).

11. VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 118, 130).

Architecture as signs and symbols

A principis dels 2000, apareix aquest llibre amb la intenció d'actualitzar les idees que trenta anys enrere Venturi i Scott Brown havien publicat. A través de les diferents pàgines, ens conten la seua visió del període arquitectònic transcorregut entre el lapse de temps entre els anys 70 i els 2000, adaptant les seues idees al nou temps.

La part que més interès té per a aquest treball és la escrita per Robert Venturi (*Architecture as Sign rather than Space: New Mannerism rather than Old Expressionism*) on parla de l'arquitectura com a llenguatge i de la funció comunicativa dels edificis. Així i tot, algun dels punts apareguts a la part escrita per Denise Scott Brown, també és interessant per al tema que s'està estudiant.

Venturi anomena al temps en el que es publica el llibre l'era de la informació. Un temps on s'incrementa la necessitat comunicativa a causa del creixement i la dominació del que ell anomena la informació innata.¹²

Segueix veient als coberts decorats (o també denominats a aquest llibre en alguna ocasió, cobert amb elements comunicatius) com a tipologia ideal de comunicació arquitectònica, afirmant que ha sigut una gran influència al llarg de la seua trajectòria professional. En aquesta ocasió, els descriu com una tipologia d'edificis on el significat esta per damunt de l'expressió o la forma. On la part estètica de la construcció esta vinculada amb la superfície ornamental enlloc d'amb una forma escultòrica.¹³ Es de la superfície (ornamental o icònica) d'on prové la qualitat arquitectònica no d'una imatge escultòrica per molt original que siga.¹⁴

12. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 34)

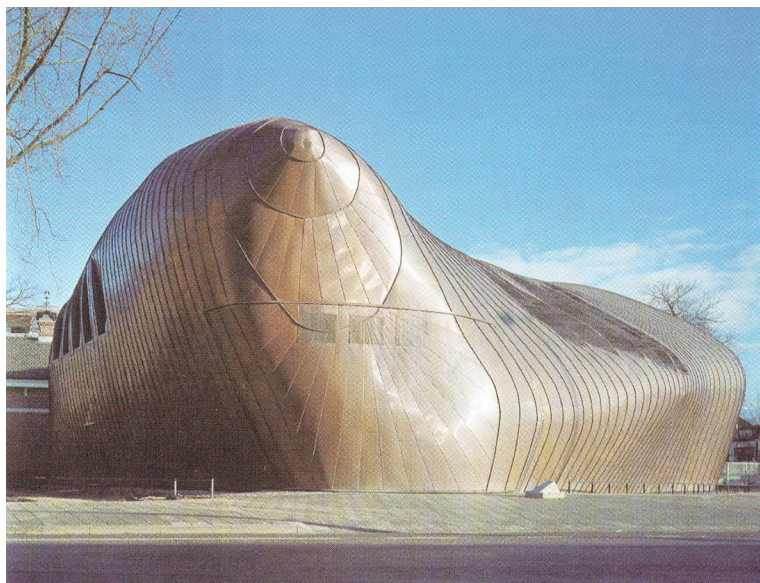
13. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 35)

14. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 37)

Fig. 10

Exemple de cobert decorat realitzar per VSBA. BASCO Showroom, Philadelphia (1976)

Es pot entendre a partir de les descripcions i explicacions que segueix en contra dels edificis amb una forma massa expressiva. Segons explica al llibre, no entén perquè els arquitectes de principis dels 2000 no han sigut capaços d'integrar l'arquitectura comercial vernacular americana [Fig.11] (al més pur estil de Las Vegas dels anys 70) a la seua arquitectura de la mateixa manera que ho feren els arquitectes de principis del segle XX amb l'arquitectura vernacular industrial d'aquell temps (com va fer per exemple Le Corbusier, un dels seus arquitectes predilectes).¹⁵ Així i tot, considera que l'arquitectura com a signe que es fa en aquell moment, deriva de l'arquitectura vernacular-comercial automobilística nord-americana.¹⁶

Amb el pas del temps, la tecnologia avança i apareixen en escena nous elements que incorporar a l'arquitectura. El desig de Venturi d'integrar les tanques publicitàries als edificis es veu satisfet amb l'aparició de les pantalles LED. Per a Venturi, la tecnologia dels LED i els anuncis electrònics permeten realitzar canvis ràpids a l'hora de comunicar diferents missatges.

Al llibre destaca ciutats com Tòquio o Nova York on l'aparició de les pantalles a les façanes fan que es pugui anar canviant la informació. Les descriu com «elements vitalment ornamentals i explícitament útils».¹⁷

També cal destacar el que diu sobre la forma del cobert i com s'ha de projectar. Segons explica la forma de l'edifici ha d'acollir la funció enlloc de projectar una forma basant-se en la funció que ha d'acollir, ja que, segons diu, una forma no subordinada a la funció es més versàtil i adaptable al llarg del temps. Per a exemplificar

Fig. 11
(Esquerra) Exemple de arquitectura expressionista de la qual esta en contra Venturi
MeZZ popstage, Breda (Realitzat per EEA).

(Dreta)
Arquitectura comercial vernacular americana.

Fig. 12
Times Square, Nove York.

15. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 18)

16. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 34)

17. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 94)

Fig. 13
Dibuix que explica l'analogia amb el guant i la manyopla al llibre.

aquesta idea, utilitza un guant i una manyopla, sent el primer l'analogia dels edificis que es projecten pensant en la funció i la segona, els edificis que pensen una forma adaptable a diferents funcions.¹⁸ [Fig. 13]

Scott Brown planteja la possibilitat de considerar la comunicació com una funció més de l'edifici i planteja una sèrie de preguntes que, als següents capítols, s'intentaran respondre. Ella es pregunta si els arquitectes estarem preparats per a entregar la tasca de la comunicació simbòlica a través de l'arquitectura als artistes gràfics que dissenyen missatges LED. Tindrem suficient amb projectar el cobert i el marc que esta darrere de la decoració? Voldrem que aquest element de l'edifici s'expressi a través d'un camp que no esta baix el nostre control?¹⁹

Segueixen els edificis de Venturi i Scott Brown les seues pròpies idees?

Al llibre s'aporten diferents exemples d'edificis projectats per *Venturi, Scott Brown and Associates (VSBA)*, tant de l'època anterior a la redacció de *Learning from Las Vegas* com a la posterior, on Venturi aporta alguna pinzellada de cada edificació. Tal i com es podia esperar, tots ells corresponen a la tipologia de coberts decorats, això sí, cadascun amb característiques i usos diferenciats. Per a facilitar l'anàlisi dels edificis, s'han dividit els edificis en diferents categories segons la manera d'expressar la seua funció comunicativa com a cobert decorat.

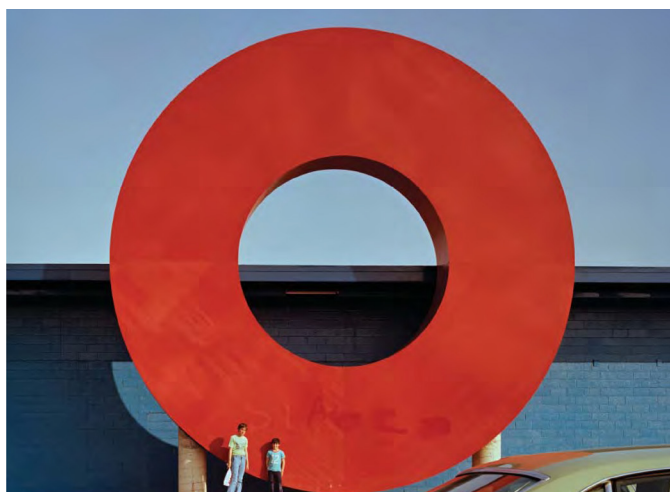
Es proposen cinc categories distintes: Edificis on el rètol és l'element principal de la façana, edificis on la superfície del cobert decorat explicita de manera clara la seua funció, edificis amb pantalles, edificis amb elements icònics i, per últim, edificis amb un simbolisme difús o més abstracte.

En primer lloc trobem els edificis on el rètol és l'element principal i allò que defineix la façana. Son edificis on la construcció passa a un segon pla, discreta, convencional, sense càrrega simbòlica, simplement amb la funció de sostenir el gran rètol, el gran element comunicador i autèntic protagonista d'aquestes construccions.

El rètol es l'encarregat de comunicar-se amb l'espectador, de transmetre el missatge que l'edifici vol contar. Per a aquest propòsit s'utilitzen diferents tipus de rètols, però tots amb un element en comú, els colors cridaners i l'escala monumental.

18. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 37)

19. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 164)

En aquesta categoria trobem tres exemples representatius: *El Grand's Restaurant* a Philadelphia (1962), el *showroom de BASCO* a Philadelphia (1976) i l'*hospital de Lehigh Valley* a Pennsylvania (2002).

Els casos del *Grand's Restaurant* i el *showroom de BASCO* [Fig.14], son edificis o establiments amb funció comercial. En ambdós casos el rètol de gran tamany conté el nom del comerç.

En el primer cas, el nom del restaurant queda en un segon pla, ja que és la gran tassa central la que s'emporta tot el protagonisme. Amb aquest element central, es busca fer a l'espectador coneixedor de l'ús d'aquell edifici des d'una gran distància. En aquest cas s'aplica el mecanisme de la descontextualització d'elements quotidians amb la tassa.

Pel que fa a l'edifici de *BASCO*, el rètol s'estén al llarg de la façana sobre un fons blau. Probablement l'ús del color blau sobre l'edifici busque camuflar l'edifici per a destacar el nom de la marca fent-lo més visible possible.

Per altra banda, trobem l'exemple de l'*hospital de Lehigh Valley* [Fig.15], on s'utilitza un recurs semblant a l'anterior, però sense un interès comercial. En aquest cas es pretén comunicar amb la gran H central que l'edifici es un centre sanitari per a que es pugui veure ràpidament en cas d'urgència.

Fig. 14
(Esquerra)
Grand's Restaurant, Philadelphia (1962)

(Dreta)
BASCO Showroom, Philadelphia (1976)

Fig. 15
Hospital de Lehigh Valley, Pennsylvania (2002)

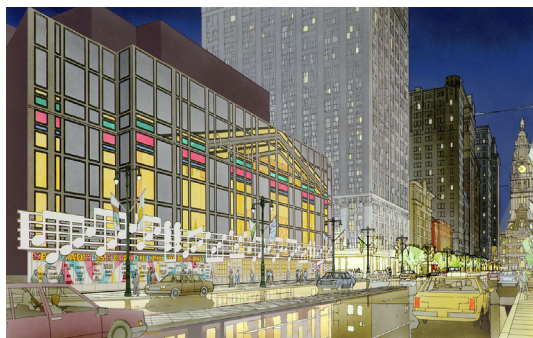

Fig. 16
Projecte del Philadelphia Orchestra Hall (1987-1996)

Fig. 17
BEST Products Showroom, Pennsylvania (1973-1979)

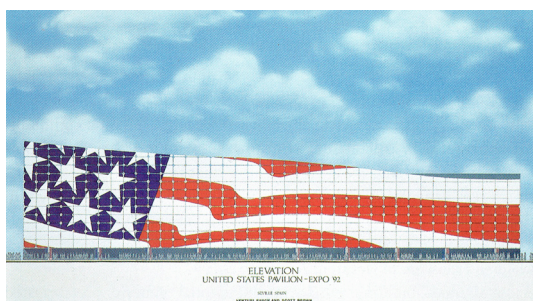

Fig. 18
Projecte per al pavelló d'EEUU a l'Expo de Sevilla '92

Fig. 19
Children's Museum of Houston, Texas (1989-1992)

El següent grup està format per edificis que comuniquen la seva funció a través de l'ornamentació superficial de la seva façana. Dins d'aquesta categoria, trobem diferents mecanismes per a comunicar certs missatges.

En aquest grup trobem exemples com el projecte per al *Philadelphia Orchestra Hall* (1987-1996), el *showroom de BEST Products* a Pennsylvania (1973-1979), el projecte per al pavelló d'Estats Units a l'Expo de Sevilla '92 (1989) o el *Children's Museum* de Houston (1989-1992).

Un primer mecanisme és col·locar un element ornamental representatiu a la façana com es fa a l'*Orchestra Hall* [Fig. 16]. En aquest projecte, Venturi i Scott Brown plantegen disposar una decoració tridimensional metàl·lica a la franja inferior de l'edifici (per a que siga visible a peu de carrer) representant un pentagrama amb l'obertura del tercer moviment de "*Moonlight Sonata*".²⁰ Gràcies a aquest detall ornamental ràpidament podem deduir que l'edifici està relacionat amb la música.

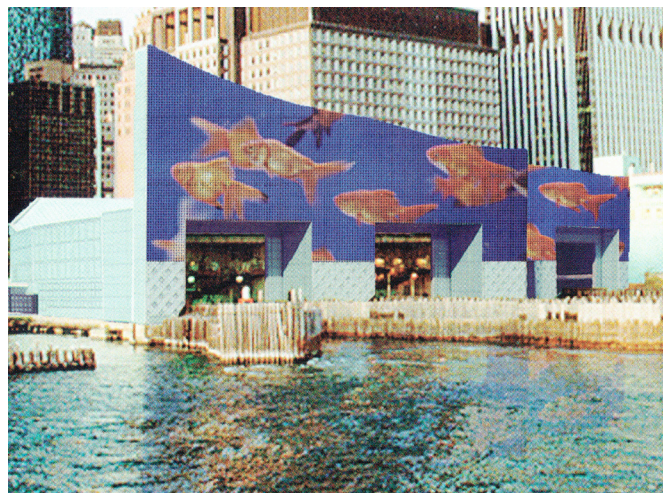
Un altre recurs es convertir la superfície de l'edifici en l'ornament de manera total, es a dir, convertir la façana en ornament. Aquest es el recurs que s'utilitza als exemples restants.

Pel que fa al *showroom* de BEST [Fig. 17], es revesteix la façana amb un motiu floral que, segons diu Venturi al llibre, tracta de simular una gran cortina de dutxa.²¹ Deixant a banda aquest significat, també podem identificar aquesta decoració amb el paper de regal i identificant l'edifici amb un gran paquet embolicat. Si ens quedem amb la opció del regal, fins i tot podem pensar que l'edifici es pot incloure dins de la tipologia d'ànec, al ser un reflex literal de la seva funció, ja que aquest es un lloc on es poden comprar regals.

Si ens fixem en el projecte del pavelló d'EEUU [Fig. 18] podem observar la referència clara al país representat, ja que l'ornamentació de la façana és la bandera nacional. Aquest edifici en el context de l'Expo anuncia de manera totalment clara i explícita a quin país pertany.

Per últim, trobem el Museu de Xiquets de Houston [Fig.19]. La decoració és, segons Venturi, una interpretació infantil d'un museu clàssic per a adults.²² L'ús de colors cridaners i l'aparició de figures que representen a xiquets i xiquetes al llarg de la façana ajuden a dotar a l'edifici del caràcter infantil que dona a entendre que no ens trobem davant d'un museu corrent i que el destinatari principal del museu és el públic infantil.

Seguidament trobem els edificis amb pantalla digital. Aquests edificis podrien estar inclosos perfectament dins de la categoria anterior però, degut a que compten amb una característica especial, he decidit estudiar-los per separat.

En aquest cas, els exemples escollits son el projecte per a la terminal *Whitehall Ferry* a Manhattan (1992-1996) i el projecte per al *Football Hall of Fame* (1967)

El projecte de la terminal de Manhattan [Fig 20] va tenir dos dissenys. Ambdós contemplaven la col·locació d'una superfície digital. El primer, proposava un rellotge electrònic com a gran signe i element decoratiu. Buscaven evocar la imatge clàssica de les façanes dels ports. Aquesta idea fou rebutjada ja que en aquell moment tot el món portava un rellotge damunt.²³

El segon disseny consistia en una gran pantalla en forma de bandera onejant on es projectava la bandera dels EEUU onejant digitalment. Sobre aquesta pantalla es podien juxtaposar diferents missatges informatius.

Per altra banda trobem el projecte per al *Football Hall of Fame* [Fig. 21], on es pot observar com les idees exposades a *Learning from Las Vegas* ja rondaven anys abans per la ment de Venturi.

És l'edifici anunci per excel·lència. És el cobert decorat més pur, la integració ideal entre signe i edifici.

La façana, completament independent del edifici, esta realitzada mitjançant una gran pantalla que funciona com una tanca publicitària on projectar informació. L'edifici, per contra, esta realitzat de forma totalment discreta, per a no destacar sobre la façana.

Fig. 20
Terminal Whitehall Ferry a Manhattan (1992-1996)

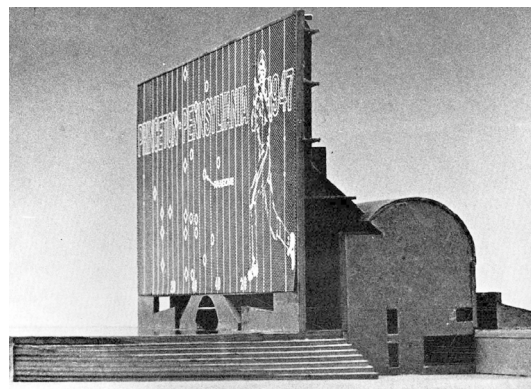

Fig. 21
Projecte del Football Hall Of Fame (1967)

20. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 55)

21. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 50)

22. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 56)

23. VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 56)

Fig. 22
Edifici ISI (1977-1979)

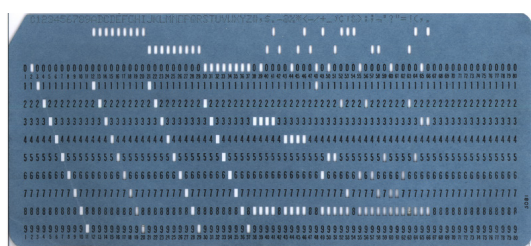

Fig. 23
Targeta perforada.

Fig. 24
Ala Sainsbury de la National Gallery (1985-1991)

Fig. 25
Hotèl du Département (1991-1999)

A la següent categoria trobem aquells edificis amb un simbolisme menys explícit. Son aquells on el missatge queda un poc més difús i necessita d'alguns coneixements previs o de coneixements del context on es troben per a entendre completament el seu significat. Així i tot, resulten més fàcils d'interpretar, ja que el seu simbolisme no es tan abstracte com els edificis projectats pels seguidors del Moviment Modern.

En aquest grup els exemples escollits son l'edifici ISI a Philadelphia (1977-1979), l'ala Sainsbury de la National Gallery a Londres (1985-1991) i l'Hotel du Département de la Haute-Garonne a Toulouse (1991-1999).

La façana de l'edifici ISI [Fig. 22] representa una targeta perforada pixelada [Fig. 23] amb la intenció de simbolitzar l'era digital del treball. Tal vegada als anys 70 aquesta analogia era més fàcil de relacionar que en l'actualitat, per això he decidit incloure aquest edifici en aquest grup.

A l'intervenció a la *National Gallery* [Fig. 24], VSBA volen que la vista des de Trafalgar Square estiga integrada visualment amb el seu context. Per a aconseguir-ho, realitzen una interpretació de l'edifici original com a façana teló. Aquesta referència pot ser solament entesa per coneixedors de l'aspecte de l'antic edifici.

A l'*Hotel du Département* [Fig. 25] l'element simbòlic predominant son les dues columnes que marquen l'entrada. Aquests elements representen o simbolitzen un parell de columnes històriques de la ciutat de Toulouse que originàriament es trobaven a l'entrada de la ciutat. En aquest cas, igual que a l'anterior, el simbolisme dels elements no es fàcilment reconeixible si no coneixes la història del lloc, encara que, en aquest cas, el missatge o la intenció si que queden clares, marcar l'entrada de l'edifici.

Finalment, cal nomenar la proposta per al pla de desenvolupament de *Times Square*, el qual s'ha d'incloure en una categoria a banda. Podriem anomenar a aquest tipus d'edificis com a edificis amb elements icònics.

El projecte consisteix en col·locar una gran poma en la coberta de l'edifici més visible de Times Square, jugant amb l'analogia de *The Big Apple* per a crear aquest element icònic que podria funcionar com a punt de referència o com a indicador del lloc on ens trobem.

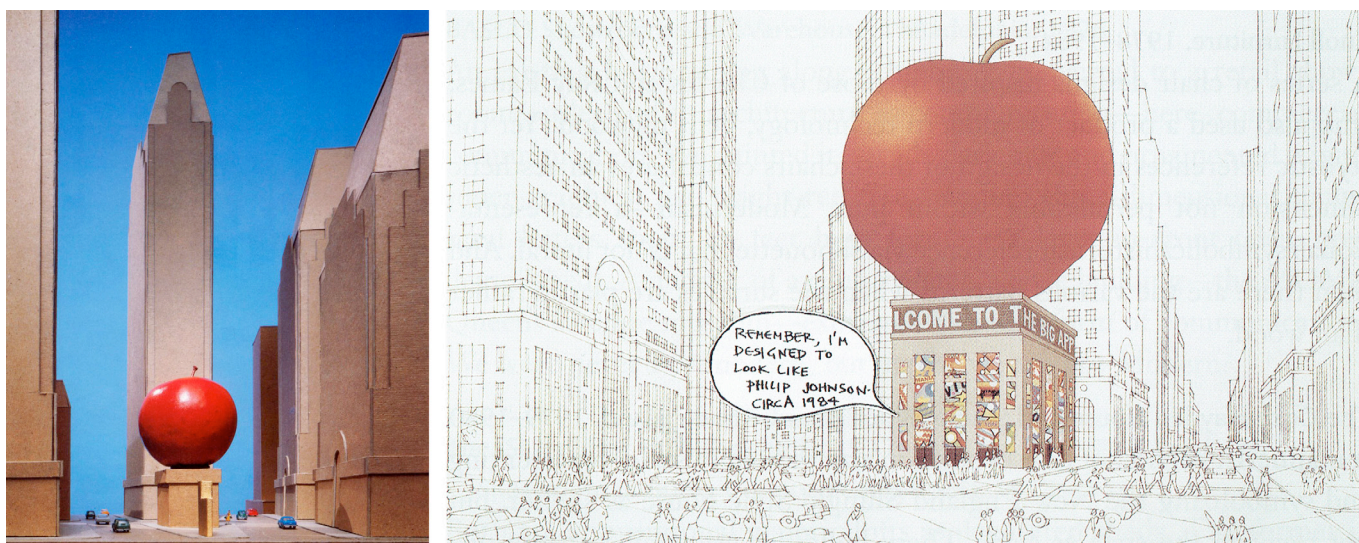
Amb aquest últim exemple s'acaba el recorregut peels edificis de VSBA, dels quals podem extraure que en gran part del seu treball sí que es pot observar una intenció o una voluntat, en major o menor mesura, d'aplicar els conceptes que exposen a *Learning from Las Vegas*.

Tanmateix, també hi han altres exemples que apareixen al llibre que no s'han nomenat degut a que he considerat que els conceptes o les idees que presenten als seus escrits no apareixen o son altament abstractes .

Per tant, encara que en alguns projectes el simbolisme siga un poc més complicat de veure, es pot considerar que en certa manera, Venturi i Scott Brown son bastant fidels als ideals que exposen als seus escrits teòrics, intentant plasmar el simbolisme i la comunicació als seus edificis, mostrant al món la seua visió de l'arquitectura impregnada de tot allò que han après i conegut al llarg dels anys.

Fig. 26

Proposta per al pla de desenvolupament de Times Square (1984)

CONTINUITAT I VIGÈNCIA

Una vegada conegut el que Venturi i Scott Brown ens conten als seus escrits, enteses les seues idees i vistos alguns dels seus projectes on s'apliquen els coneixements adquirits gràcies al seu estudi de Las Vegas, és el moment de comprovar si aquells conceptes segueixen vigents en l'actualitat i de quina manera.

Per a dur a terme l'anàlisi de l'actualitat, s'han escollit una sèrie d'exemples representatius per a estudiar els recursos simbòlics que utilitzen.

Els exemples escollits estan, en la seua majoria, construïts entre els últims anys dels anys 90 i l'actualitat més recent, amb la finalitat de conèixer de forma clara l'estat actual de l'ús dels conceptes apresos a Las Vegas.

Els exemples s'han dividit en quatre categories atenent a les característiques dels edificis escollits. Les primeres dues categories corresponen a les tipologies que apareixen a Learning from Las Vegas, els ànecs i els coberts decorats, per tal de conèixer els avanços en aquests tipus de construccions.

A banda, degut a que alguns dels edificis presenten característiques que no s'acaben d'ajustar amb les categories anteriors, s'han inclòs dues categories més per a poder agrupar-los de forma més coherent: els edificis-marca i la publicitat que utilitza l'arquitectura per a emfatitzar el seu missatge comunicador i cridaner.

Fig. 1 (Pàgina anterior)

Edifici de BEST Products Company de l'estudi SITE a Sacramento (California), 1977.

Coberts decorats

Comencem l'anàlisi amb els coberts decorats, la tipologia predilecta i ideal per a Venturi i Scott Brown. Una forma de realitzar edificis on la relació entre façana i interior era pràcticament nul·la. On l'ornament es col·loca superficialment sobre la façana sense intervenir en l'espai interior.

En l'actualitat trobem diferents exemples que segueixen els principis de VSBA de manera clara seguint les seues directrius per a la concepció dels coberts decorats com per exemple el *Teletch Campus* de MVRDV [Fig. 3] a Dijou (França).

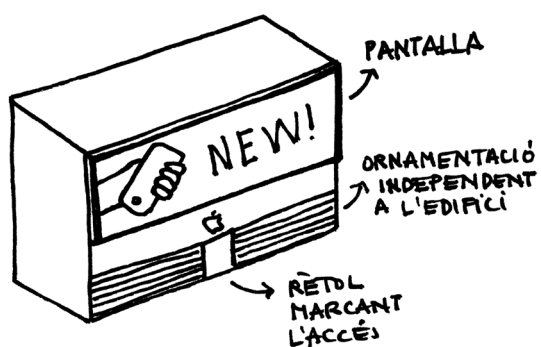

Fig. 2
Interpretació personal d'un exemple de cobert decorat.

Fig. 3
Teletch Campus, 2017 (Dijou, França) de MVRDV

El projecte consta d'un *call center*, un centre d'educació i un incubador de projectes. L'edifici es destina bàsicament a les telecomunicacions, per la qual cosa, el patró escollit per a l'ornament de la façana basat en els codis QR és una clara referència a la tecnologia de les telecomunicacions, és a dir, del que ocorre a l'interior. Es podria referenciar aquest projecte amb l'edifici ISI de VSBA on ocorre una cosa similar al tractament de la façana però, en aquell cas, es referència a elements reconeixible d'aquella època. Es podria dir que aquest projecte és la versió actual de l'edifici ISI.

Un altre exemple que recorda a un altre projecte de

VSBA és aquesta façana d'un carrer comercial de Japó, *Kappabashi Street*. L'edifici en qüestió [Fig. 4], és una tenda de porcellana on els balcons del qual són tasses de diferents colors, comunicant a l'espectador que produeixen en aquell establiment.

Aquest recurs recorda al emprat per VSBA al Grand's Restaurant on també es col·loca una tassa, però en aquest cas, per a anunciar una cafeteria. S'utilitza el mateix recurs de descontextualització d'elements quotidians.

En el cas del restaurant *Denny's* a Las Vegas en trobem davant d'un element metàl·lic que envolta tot l'edifici, amb un únic element comunicador, el logotip del restaurant. La funció de la resta del entramat, acolorit d'un cridaner color groc, és la de fer visible i atraure als clients al restaurant. Seria una cosa semblant al que ocorre a la Guild House, on el rètol es el gran element comunicador denotatiu.

Llegint la història del restaurant, veiem que la reforma que es du a terme al 2013 [Fig. 5] tracta de renovar la imatge del restaurant per a apropar-la al segle XXI, però sense perdre els elements reconeixibles del passat. La qual cosa ens diu que probablement, el color groc no sols siga una forma de cridar l'atenció, sinó un recurs propi de la marca que l'identifica al seu context.

Fig. 4
Edifici del carrer Kappabashi (Japó).

Fig. 5
Denny's Neonpolis Network, 2013 (Las Vegas, EEUU)
de SITE

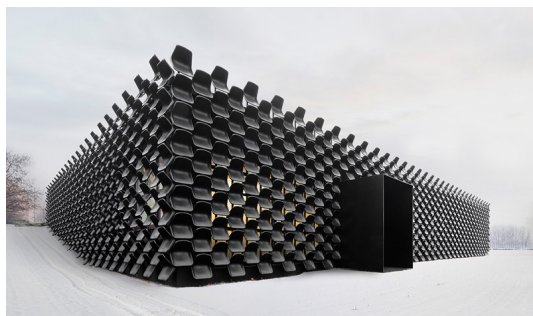

Fig. 6
Galeria de mobles de MY DVA, 2016 (Brno, Txèquia) de Chybik+Kristof

Fig. 7
Façana d'una tenda de bicis a Altlandsberg (Alemanya)

Fig. 8
Crystal Houses, 2016 (Amsterdam, Països Baixos) de MVRDV

1. treehugger. <<https://www.treehugger.com/bikes/straight-from-germany-the-best-bike-shop-ever-photos.html>> [Consulta: 31 de agosto de 2019]

Els següents exemples, encara que també segueixen la filosofia dels coberts decorats, no es poden relacionar de forma directa amb els projectes realitzats per VSBA, ja que els recursos emprats per a l'ornamentació i la comunicació disten dels utilitzats Venturi i Scott Brown.

Primerament ens trobem amb la galeria de mobles de l'empresa MY DVA [Fig. 6]. En aquest showroom i espai de treball realitzat per l'estudi Chybik+Kristof s'utilitzen cadires de la pròpia producció de la marca per a ornamentar la façana de l'edifici.

Amb aquest recurs s'aconsegueixen dues coses, fer reconeixible l'ús o la vinculació funcional de l'edifici i promocionar en certa mesura els productes de la marca. Per altra banda, la cridanera i original façana ajuda a que siga reconeixible i es quede en la ment de l'espectador.

En la mateixa línia però nascut per generació espontània trobem la façana d'una tenda de bicis a Altlandsberg (Alemanya) [Fig. 7].

La història de la composició d'aquesta tenda de bicis és realment curiosa. Segons la web treehugger tot va sorgir quan el treballador de la tenda li va preguntar al propietari que feia amb les 40 bicis que els clients els deixaven. La resposta del propietari va ser: "Penja-les a la paret". Des d'aquell moment fins al dia d'avui ja hi han més de 120 bicis a la façana.¹

Aquest recurs utilitzat a la tenda de bicis resulta inclús més interessant, ja que no naix del projecte, sinó que naix de la solució a un problema que resulta en un model de comunicació i publicitat que compleix perfectament el seu paper, ja que dona al edifici una visibilitat i originalitat que no tenia al ser concebut.

En aquests dos exemples, en certa manera també s'utilitza la descontextualització dels elements com a recurs ornamental, ja que els objectes s'ubiquen a un lloc no natural.

Al següent exemple, les *Crystal Houses* de MVRDV [Fig.8], el que s'utilitza es la concepció d'una façana trencadora i cridanera que, encara que l'ornament no denota cap referència al que es produeix a l'interior, aporta un element diferenciador que et fa fixar-te en ell, el tancament de rajoles de vidre transparent. Si bé es cert, podríem considerar que, com la façana es transparent, l'ornament de la mateixa, seria l'interior de l'edifici, mostrant a l'espectador de forma explícita el seu ús.

Així i tot, no podem de costat el rètol amb la marca, que com en el cas del restaurant Denny's aporta la part denotativa de la comunicació, fins i tot, repuna connotació connotativa degut al lloc que ocupa dalt de la porta d'accés, assenyalant el punt d'entrada.

Allunyant-nos més de les característiques que Venturi i Scott Brown donen als coberts decorats trobem els següents exemples. Aquests edificis s'ubicarien quasi al límit entre els coberts i els ànecs dins de l'espectre.

Per una banda, el centre cultural del centre financer Bund a Shangai [Fig. 9]. Aquest edifici alberga sales d'exposició i events i un local per a realitzar actuacions. A més, està concebut com a plataforma per a l'intercanvi internacional d'art i cultura, tal i com expliquen els seus autors.²

La façana de l'edifici (que té un mecanisme que fa que es pugui moure) incorpora cert simbolisme històric del país al representar una escenari obert de teatre xinès tradicional. Amb aquest recurs, no sols es busca donar-li un sentit a la forma, sinó que també, probablement, siga un intent de comunicar a la població que està davant d'un edifici relacionat amb la cultura.

Per una altra banda, The Imprint a Incheon [Fig. 10], uns edificis ubicats dins d'un centre d'oci de la ciutat. Encara que aquest edificis germans podrien ser considerats ànecs ja que són construccions amb una forma molt expressiva, he decidit col·locar-los al grup dels coberts perquè no busquen simbolitzar la seua funció mitjançant la forma, sinó que a través de diferents recursos emprats a la façana intenten comunicar diferents missatges.

Els dos recursos més importants són els plecs dels edificis que marquen de forma clara els accessos (fins i tot en un dels dos il·luminant-lo amb colors quan es de nit) i el color daurat que impregna una part de l'edifici que busca de manera evident atraure l'atenció del vianant cap a l'edifici.

Com hem pogut comprobar l'ús del cobert decorat segueix vigent en l'actualitat però amb un avanç en la seua expressivitat i la seua posada en obra, amb noves formes de col·locar l'ornament sobre la façana dels edificis.

En alguns casos, hem pogut observar que es segueixen emprant recursos ja utilitzats per VSBA com la descontextualització.

2. FOSTER+PARTNERS. Bund Finance Center. <<https://www.fosterandpartners.com/es/projects/bund-finance-center/>> [Consulta: 1 de Setembre de 2019]

Fig. 9 Centre cultural al Centre financer Bund, 2017 (Shangai, Xina) de Foster + Partners

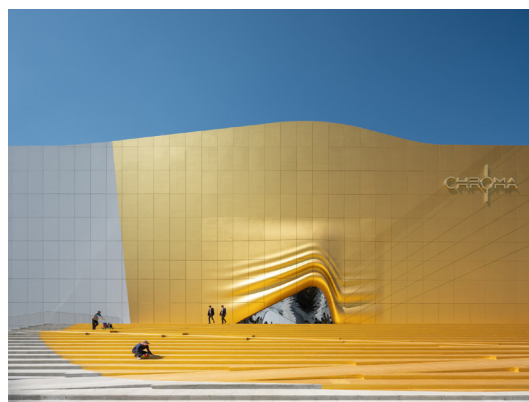

Fig. 10 The Imprint, 2018 (Incheon, Corea del Sur) de MVRDV

Ànecs

Una vegada finalitzat el recorregut pels coberts decorats, és el torn de conèixer l'ús actual de la seua tipologia antagònica, els anomenats ànecs, els quals eren poc valorats per Venturi i Scott Brown.

En aquest anàlisi, els edificis estan dividits en dos grans grups: aquells que recorden directament a l'aneguet de Long Island, i aquells que tenen un aspecte menys literal.

Comencem l'estudi amb aquells edificis que tradueixen de manera literal i clara la funció o l'ús de l'edifici. Son aquells edificis on la forma de l'edifici es subordina a l'expressió i no es basa exclusivament en el programa.

El primer cas estudiat és la biblioteca pública de Kansas City [Fig. 12]. En aquest edifici, la façana enuncia explícitament l'ús de l'edifici degut a la sèrie de lloms de llibres que componen la façana, disposats de forma que simulen una gran prestatgeria enmig de la ciutat. Però, no sols a la façana apareixen al·lusions al món del llibre,

Fig. 11
Interpretació pròpia dels ànecs.

Fig. 12
Biblioteca pública de Kansas City, 2006 (Kansas, EEUU) de Wight Architects

sinó que, fins i tot les escales estan formades per una representació d'una pila de volums seguint la mateixa línia que la façana, però sense utilitzar colors, per a no restar importància a aquesta.

En l'edifici de la seu del consell Nacional de desenvolupament pesquer de l'Índia [Fig. 13] la construcció adquireix la forma d'un peix fent referència al que alberga al seu interior: el centre funciona com a mecanisme de coordinació entre organismes de pesca diferents i com a plataforma de las associacions.

L'edifici esta inspirat en l'escultura en forma de peix de Frank Ghery [Fig. 14] que es troba davant de l'hotel Arts a Barcelona, encara que l'obra de Ghery juga un poc amb una imatge abstracta de l'animal i, en aquest cas, la imatge es completament literal.

Un altre exemple similar es la Casa Cistella [Fig. 15] construïda per a l'empresa *Longaberger*, la qual es dedica a la producció de cistelles. L'edifici alberga la seu central de les oficines de l'empresa.

La forma de l'edifici, com passava al cas anterior, respon a una traducció literal de l'ocupació de l'empresa: la fabricació de cistelles.

L'edifici també es troba aïllat, sense cap edificació al seu voltant, dotant a la construcció d'un caràcter icònic i fàcilment recordable.

Seguint l'estel dels anteriors però amb alguna petita diferència, estan els edificis dels centres d'entreteniment *Wonderworks* [Fig. 16].

Els cinc edificis de la companyia son iguals: un edifici capgirat. En certa mesura és una representació del que ocorre al interior, ja que ens trobem davant d'un centre dedicat a la ciència on una de les zones es dedica als desastres naturals, entre ells els terratrèmols o els huracans. Per tant, l'edifici podria ser una representació d'una construcció arrasada per qualsevol d'aquests fenòmens.

Encara que aquest exemple no tradueix de forma tan literal el seu interior (com si feien els anteriors exemples), es també una clara representació dels ànecs, degut a la importància que rep la forma de l'edifici i, deixant a banda o en un segon pla al que ocorre al interior, deformant la forma per raons estètiques i expressives, no per raons de programa.

Fig. 13
Seu del consell Nacional de desenvolupament pesquer de l'Índia, 2012 (Hyderabad, Índia)

Fig. 14
Escultura de l'hotel Arts.

Fig. 15
Casa Cistella, 1997 (Ohio, EEUU)

Fig. 16
Edifici de la cadena de centres d'entreteniment Wonderworks (EEUU)

Fig. 17
Edifici Lotus, 2013 (Wujin, Xina) de studio505

El següent bloc d'edificis està format per edificis ànec amb una imatge més cuidada o amb menys reminiscències a l'aneguet de Long Island.

Encetem aquest bloc amb l'edifici Lotus [Fig. 17] ubicat a la ciutat xinesa de Wujin. Aquest edifici naix baix el propòsit d'actuar com a ancora cultural i punt de referència en la ciutat.

Encara que la forma no respon a l'ús del seu interior, la forma del edifici fa referència a la seua ubicació, el llac. El monument es troba edificat sobre el llac, com una flor que emergeix de l'aigua de manera literal.

Fig. 18
Casa Piano, 2007 (Huainan, Xina) realitzada per ingenieros de la Universitat Tecnològica de Hefei.

El següent edifici, la Casa Piano [Fig. 18] de la també ciutat xinesa de Huainan, seria un pas més enllà respecte als exemples de la Casa Cistella o la biblioteca de Kansas, ja que l'aspecte final, encara que totalment literal, té una aparença més cuidada.

L'edifici, format per dos instruments musicals (un violí i un piano) a gran escala, funciona com a punt d'encontre d'estudiants de música de diferents universitats, a més d'acollir diferents events. Aleshores, l'edifici explicita perfectament la seua funció a través de la forma, sent fàcil endevinar a que es dedica de manera ràpida.

Per altra banda està la seu de ministeri d'educació de Perú [Fig. 19]. Aquest edifici busca imitar la forma d'una pila de llibres formant una torre. La relació entre la forma simbòlica buscada i l'ús de l'edifici està clara, la educació a través dels llibres.

En aquest cas, la forma no és tan literal, ja que tot l'edifici té el mateix color grisenc que dissimula en gran mesura l'analogia amb els llibres, fent menys fàcil la relació entre forma i funció.

A l'Hemisfèric de València [Fig. 20] ocorre una cosa semblant. En aquest cas, l'edifici evoca la forma d'un ull humà. Si en el cas anterior ja era menys literal que en altres exemples, a l'Hemisfèric el grau d'abstracció augmenta.

L'edifici construït, realment, sols evoca a la meitat de l'ull, ja que l'altra meitat s'aconsegueix gràcies al reflex de l'edifici en l'aigua estancada que té al voltant. [Fig.21]

Aquesta part del cos es relaciona perfectament amb l'ús de l'edifici, ja que es tracta d'un gran cinema, i per tant, els ulls són elements importants per a gaudir dels films.

Fig. 19
Seu del Ministeri d'educació de Perú, 2011 (Lima, Perú) de DLPS Arquitectos

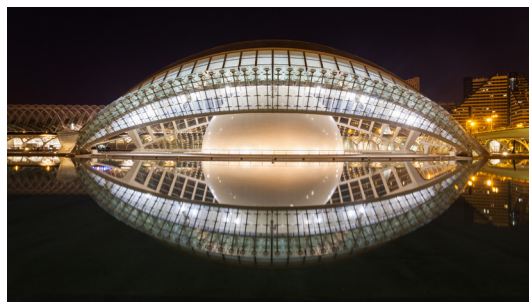
Així i tot, encara que el simbolisme de la forma acompanye la funció interior, el llenguatge i els recursos emprats fan que el missatge no siga comprensible per la majoria de la població.

Per últim, cal parlar del Kunsthaus Graz a Lend. En aquest cas estem parlant d'un museu d'art contemporani on el propi edifici podria formar part de l'exposició.

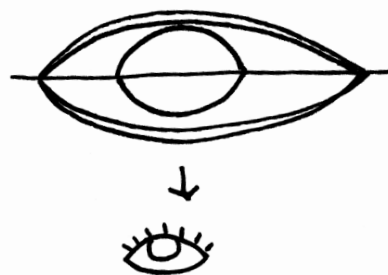
L'edifici es un gran reclam i un punt captador de l'atenció que destaca entre la resta d'edificis facilitant que la gent arribe fins a ell.

Per contra, degut a la seua forma abstracta, no es fàcil d'identificar l'edifici amb el seu ús de manera ràpida per una persona que no conega a que es dedica l'interior de l'edifici.

Per tant, es pot extraure després d'observar aquest exemples que els ànecs han tendit més cap a una vessant més abstracta, on l'expressió i la tecnologia estan per damunt de la imatge literal.

Fig. 20
L'Hemisfèric, 1998 (València, Espanya) de Santiago Calatrava

Fig. 21
Analogia entre l'Hemisfèric i l'ull.

Fig. 22
Kunsthaus Graz, 2003 (Lend, Austria) de Spacelab

Després d'analitzar l'estat actual dels ànecs i els coberts decorats, crec convenient afegir dues categories més, ja que he observat durant la cerca que alguns exemples no es podien ubicar totalment en les categories anteriors o s'entenen millor agrupades a una altra tipologia.

Edificis-marca

El primer grup d'edificis son els edificis-marca. Es poden definir com a edificis que s'identifiquen amb un ús o es relacionen amb una idea concreta degut a que tots els edificis de la mateixa marca adquireixen un llenguatge o unes característiques similars. Aquest fet fa que aquests edificis siguin fàcilment reconeixible sense haver d'utilitzar un ornament o un simbolisme massa elaborat o expressiu.

Un exemple que s'ubicaria durant els anys immediatament posteriors a *Learning from Las Vegas* son els edificis de *BEST Products*.

Aquests edificis projectats per l'estudi SITE foren un encàrrec de la companyia BEST per a diferenciar-se de la seua competència. Es construïren diverses tendes per tot EEUU entre els anys 1975 i 1984.

Amb aquest encàrrec l'empresa va aconseguir un llenguatge propi i reconeixible com a marca: edificis escultòrics, tots diferents entre ells, però relacionats amb un mateix estil arquitectònic.

Encara que no he trobat altres edificis que utilitzen un

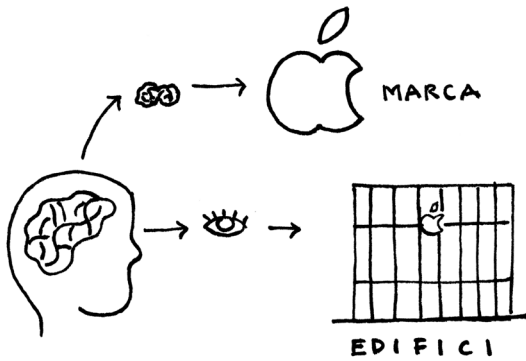
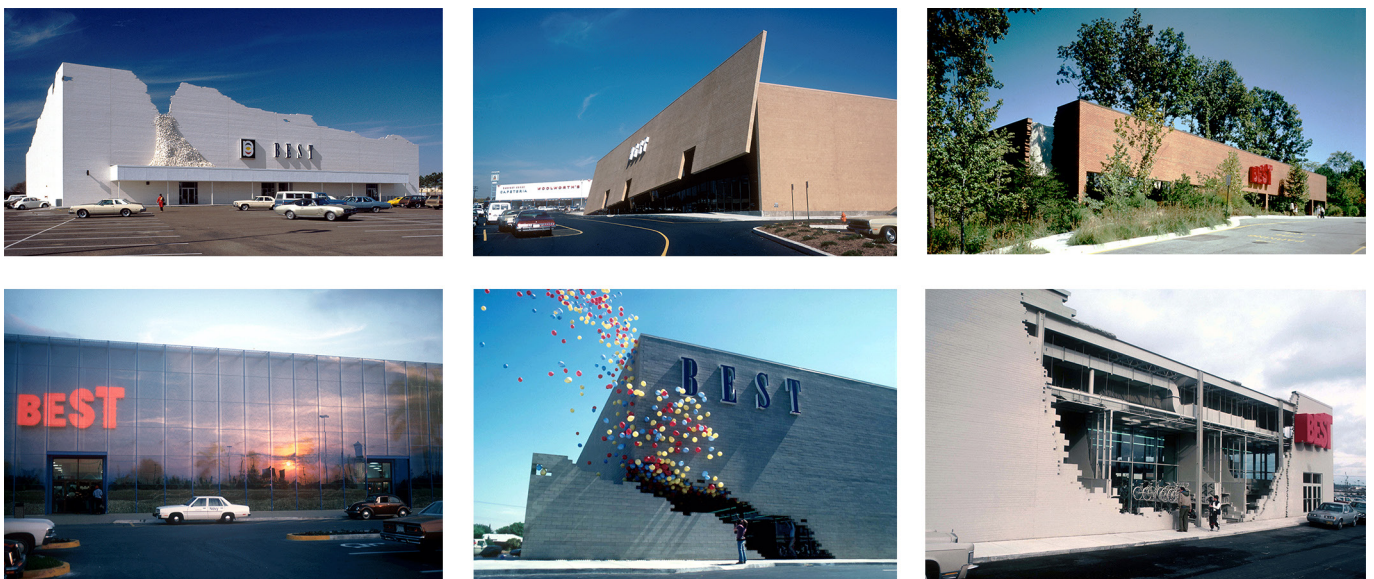

Fig. 23
Explicació dels edificis-marca

Fig. 24
BEST Products Company Buildings, 1975-1984 (EEUU)
de SITE

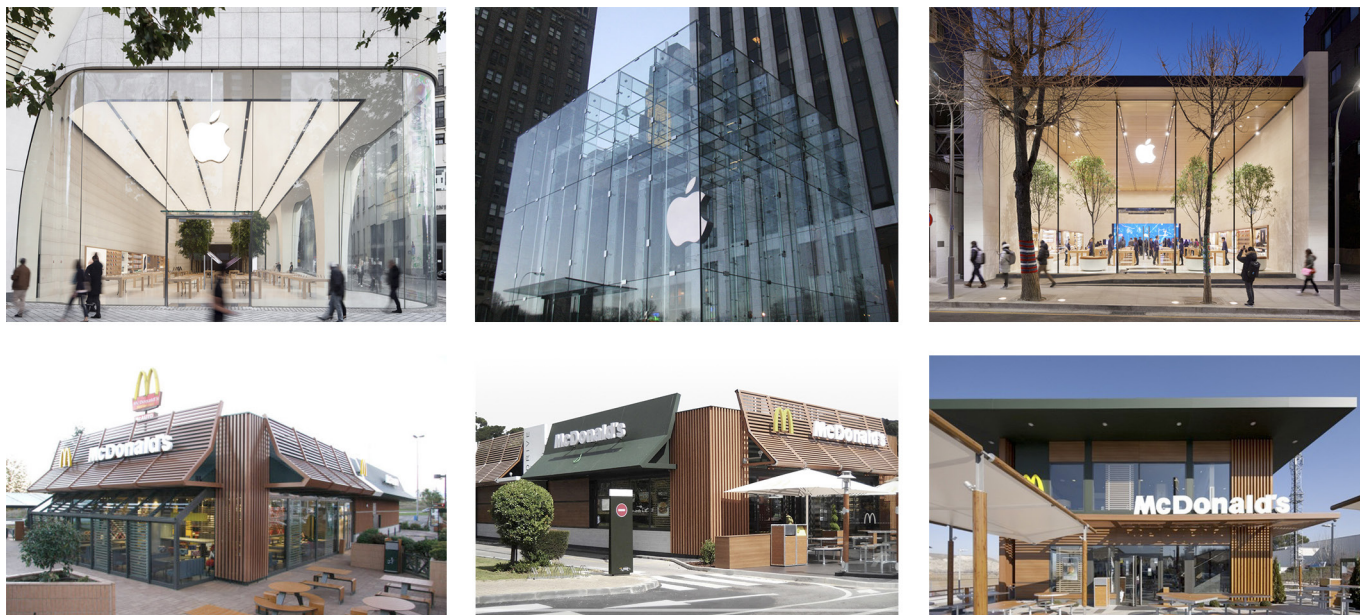

Fig. 25
Diferents exemples d'edificis-marca de les empreses Apple i McDonald's

recurs tan característic i original per a adquirir un llenguatge de marca, si que hi ha una gran quantitat d'exemples que aconseguen transmetre el mateix missatge però de manera més senzilla o amb un llenguatge més actual.

Com a exemples actuals i, baix el meu punt de vista, representatius d'aquest grup son els edificis de empreses com Apple o McDonald's, els quals adquireixen un llenguatge característic i que ràpidament associem amb la seva marca.

En el cas de Apple, s'utilitza un llenguatge que done una imatge futurista i tecnològica per a transmetre a la població el missatge d'empresa i innovadora. Utilitzen materials com el vidre o l'acer per a aconseguir aquest efecte.

En canvi, McDonald's juga amb els colors. Actualment a Espanya utilitza el verd i el groc per a elements constructius exteriors, a més de la fusta que dona un caràcter acollidor i càlid als edificis.

En ambdós casos, el logotip de la marca té un paper protagonista en la façana, ja que adquireix tota la càrrega denotativa de l'edifici sent l'element més reconeixible.

En alguns casos, com ocorre amb McDonald's, es col·loca a banda un logotip més alt i separat de l'edifici per a que es pugui veure des de qualsevol lloc. Aquest recurs apareix a *Learning from Las Vegas* quan parla de coberts decorats. [Fig 26]

Fig. 26
Dibuix on Venturi i ScottBrown expliquen els mecanismes de comunicació dels coberts decorats.

Arquitectura i publicitat

L'últim grup que, encara que no es tracta d'edificis, si que s'utilitza l'arquitectura com a base per a comunicar és la publicitat aplicada sobre els edificis.

No es tracta simplement de col·locar una tanca publicitària a la façana d'edificis de la ciutat, sinó que la publicitat interacciona amb els elements arquitectònics de diferents maneres per a cridar l'atenció de l'espectador.

Aquest grup podria ser una subdivisió dels coberts decorats, ja que utilitzen un edifici com teló o llenç per a col·locar diferents elements que quasi funcionen com a un ornament. La única diferència entre aquests exemples i aquells desenvolupats quan s'ha parlat dels coberts en sí, es que en aquests casos, la decoració exterior no referència al que ocorre a l'interior.

Un exemple que ens podria recordar a un projecte de VSBA són els anuncis que es col·loquen sobre la coberta dels edificis [Fig. 28]. Aquesta classe de publicitat es similar al que VSBA pretenia realitzar a un edifici de

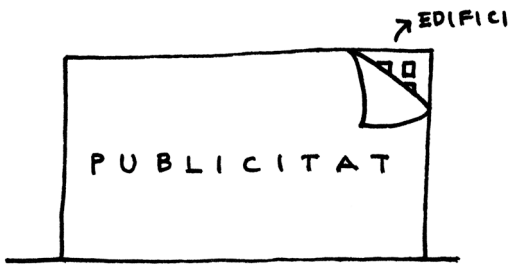

Fig. 27
Explicació de com es col·loca la publicitat sobre els edificis

Fig. 28
Anuncis de Nescafé i Pepsi sobre dues torres.

Times Square amb la col·locació d'una gran poma a la coberta. En aquell cas el simbolisme tenia alguna cosa que veure amb el lloc. En el cas de la publicitat, l'únic que importa és la marca, no es pensa en que simbolitze res més.

Després trobem exemples on la publicitat es relaciona amb els elements arquitectònics, interactuant amb ells i emprant-los per a canviar el seu significat o aspecte als ulls dels vianants.

Això és el que ocorre amb l'anunci de Coca Cola [Fig. 29], on de la tanca publicitària naixen uns elements que simules palletes que arriben fins a algunes finestres de l'edifici.

També està l'exemple de l'anunci d'IKEA [Fig. 30] que utilitza els balcons d'un edifici residencial per a representar caixes de diferents colors.

Finalment trobem altres exemples com l'anunci de la pistola on el canó es realitza gràcies ala xemeneia o l'anunci on es juga amb la imatge de l'edifici per a que semble que s'està desplaçant una part del mateix, passant per l'anunci de Siemens que utilitza les portes giratòries d'un edifici per a anunciar una batidora.

Com aquests, trobem un fum d'exemples en qualsevol ciutat del món on l'arquitectura ajuda a transmetre el missatge de manera més efectiva i visual treballant conjuntament amb la publicitat per a obtenir una imatge més cridanera i original.

Fig. 29
Anunci de Coca Cola.

Fig. 30
Anunci d'IKEA.

Fig. 31
Esquerra: Anunci de NRDC
Centre: Anunci de Anando Milk
Dreta: Anunci de Siemens

CONCLUSIONS

Tal i com s'ha comprovat al llarg del treball, la figura de Robert Venturi i Denise Scott Brown ha sigut molt important per a la teoria de l'arquitectura degut a les seues aportacions al camp del simbolisme i la comunicació arquitectònica a través dels seus escrits: des de la peça clau del seu pensament *Learning from Las Vegas* fins a l'últim dels seus textos, *Architecture as signs and symbols for a mannerist time*.

Així i tot, després de llegir els seus escrits, es podria dir que **el que ens proposen no és una teoria arquitectònica com a tal, sinó que ens aporten les conclusions que extrauen dels seus estudis, del que observen a ciutats com Las Vegas**. Amb elles, ens impregnen la ment amb la seua filosofia a l'hora de pensar un edifici, a l'hora de compondre el seu aspecte exterior, a l'hora d'enviar missatges, arribant fins i tot a plantejar-la comunicació com una funció més de l'edifici.

Ens aporten les seues conclusions sobre el simbolisme diferenciant entre dues tipologies ben diferenciades: els ànecs i els coberts decorats, ambdós totalment antagònics.

Els primers adquireixen tota la càrrega simbòlica de l'edifici, considerant a la forma exterior la principal protagonista, generant construccions expresives on la forma ve determinada per raons purament estètiques. És en aquest grup on Venturi i Scott Brown ubiquen als edificis moderns del seu temps.

En canvi, els coberts decorats funcionen com un llenç en blanc on podem col·locar l'ornament seguint uns mecanismes que ajuden a comunicar el nostre missatge.

La superfície de la façana en aquest tipus d'edificis és totalment independent de la resta de la construcció.

Podem dir que mentre als primers la totalitat de l'edifici funciona com a símbol, als segons, s'apliquen els símbols sobre la façana superposant-los o juxtaposant-los.

Gràcies als exemples de treballs realitzats per VSBA aportats, s'ha pogut comprobar si els pares dels conceptes feien us del seu pensament.

Hem pogut comprobar que gran part del seu treball si que beu del seu escrits, o almenys denoten una voluntat o una intenció d'aplicar-los. Així i tot, hi ha algun exemple que no acaba d'encaixar en la seua filosofia, ja siga perquè la seua referència no estiga clara o per ser massa abstractes amb els simbolisme que pretenen transmetre, com podria passar amb els edificis moderns o dels seguidors del moviment modern.

De qualsevol manera, en general, **els projectes de VSBA són coherents amb el seu pensament i amb les seues influències.**

Quan traslladem a l'actualitat **les idees de Venturi i Scott Brown**, hem pogut comprobar que, en certa manera, hui en dia **segueixen presents** en alguns casos de forma semblant i en altres, amb unes característiques més evolucionades.

Pel que fa als coberts decorats actuals, hem pogut comprobar que **els mecanismes que ens expliquen a Learning from Las Vegas es segueixen utilitzant**, encara que en alguns casos, de forma distinta.

Hem vist com **la descontextualització d'elements quotidians s'utilitza a dia d'avui** tant de la forma en que ho va fer VSBA com de formes diferents, com hem comprovat amb l'ús que se li donen a les cadires al showroom de MY DVA.

També hem comprovat com l'ornamentació exterior independent de l'espai interior segueix vigent amb exemples com el Teletch Campus de MVRDV.

O bé, com l'ús dels rètols segueix sent un element important a l'hora d'otorgar significats denotatius i connotatius a l'ornamentació de les façanes.

Encara que no ha aparegut cap exemple, edificis com els de Times Square, on les pantalles envien diferents

missatges relacionats amb ells també s'inclourien ací dins, com ja ho faria Venturi a *Architecture as signs and symbols in a mannerist time*.

En el cas del ànecs, hem vist com **hi ha una corrent que s'inspira clarament en l'arquitectura comercial simbòlica que Venturi i Scott Brown detectaren a Las Vegas** amb l'ànec de Long Island. Segueixen l'estel d'aquells edificis de menjar ràpid de carretera en forma d'hamburguesa o hot dog.

Altres, en canvi, han adoptat una forma i una imatge més cuidada i amb un aspecte més estudiat, i com podrien ser la seu del ministeri d'educació de Perú o l'Hemisfèric, **on el símbolisme perd el seu significat literal per a deixar entrar alguna pinzellada abstracta que permeta millorar en certa manera el disseny final de l'edifici.**

Amb únicament aquestes dues tipologies em semblava que l'actualitat es quedava massa ajudada o acotada, així que, degut a que els exemples que he anant trobant no acabaven de adaptar-se a les categories "clàssiques" i semblava que responien millor a una nova classificació, he decidit afegir dues noves tipologies: els edificis-marca i la publicitat arquitectònica.

Al grup dels **edificis-marca** es troben aquells edificis que son altament reconeixibles degut a que tots les construccions de la mateixa marca o empresa estan projectades amb les mateixes característiques i utilitzant el mateix llenguatge.

Son edificis que atenen a que **en si mateix ja denoten un símbol, podríem considerar que son com els ànecs contemporanis.** Una construcció simbòlica on a causa de seguir unes directrius concretes, aconseguim crear un edifici que ens comunica de manera ràpida i clara a que es dedica.

A més a més, degut a que no estem parlant d'edificis on s'ornamenta solament la façana, sinó que es projecta tot l'edifici en conjunt (tant l'interior com l'exterior) per a que tots els edificis germans siguen molt semblants, no podríem incloure'ls dins dels coberts decorats.

En canvi, als que si que **podríem considerar com un subgrup dels coberts decorats son a aquells edificis que funcionen com a suport d'elements publicitaris,** aquells que s'inclouen dins de grup de la publicitat arquitectònica.

Encara que tenen característiques semblants als coberts decorats, realment, no entren dins d'aquest grup, ja que **l'edifici en sí, no ha sigut projectat amb la intenció de comunicar res**, sinó que ha sigut a posteriori quan se li apliquen elements publicitaris que funcionarien analogament com l'ornament als coberts decorats però, en aquest cas, **buits de càrrega simbòlica**, ja que l'única cosa que busquen representar-se a ells mateix.

En aquesta categoria s'inclourien tots aquells exemples on la publicitat que es col·loca sobre la façana no respon a la funció o l'ús que es desenvolupa a l'interior de l'edifici. En aquest grup també s'inclourien els edifici-pantalla on l'únic objectiu d'aquests siga enviar missatges publicitaris no relacionats amb l'edifici on s'ubiquen.

Per tant, podem afirmar que en certa mesura, **els conceptes que Venturi i Scott Brown detectaren a Las Vegas segueixen vigents en l'actualitat**, denotant una certa influència de l'arquitectura vernacular-comercial americana que apareix al llibre. **Aquestes idees en alguns casos han evolucionat adaptant-se a les noves formes de fer arquitectura, en molts casos, augmentant la seua expressivitat i imatge visual.**

No puc acabar les conclusions del treball sense intentar donar resposta a les preguntes que llançava a l'aire Scott Brown a *Architecture as signs and symbols* on es qüestionava si els arquitectes estariem preparats per a entregar la tasca de la comunicació simbòlica a través de l'arquitectura als artistes gràfics que dissenyen missatges LED o si tindrem suficient amb projectar el cobert i el marc que està darrere de la decoració?

Després de veure els exemples que apareixen al treball i comprovar que molts d'ells són projectes on l'expressivitat i la part artística de l'arquitectura està molt present, **la resposta a les preguntes que ens deixava Scott Brown seria no.**

No pense que els arquitectes desitgem entregar la tasca simbòlica i comunicativa a ningú, ni tampoc deixar en mans alienes l'ornamentació de l'exterior dels nostres projectes.

Així que, veient com s'ha anat desenvolupant el simbolisme dels edificis fins a l'actualitat i veient el grau de càrrega artística als projectes, **dubte que en un futur pròxim els arquitectes deixen de dedicar-se a elaborar ells mateix l'ornament i element comunicador dels**

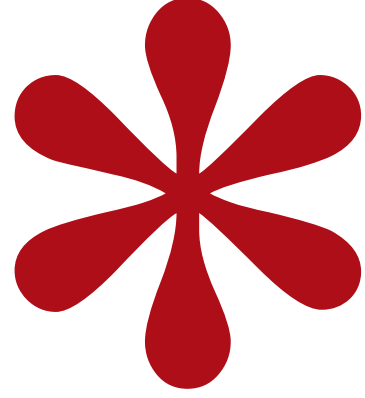
seus projectes.

En conclusió, degut als temps que vivim en el que la comunicació i el consumisme estan a l'ordre del dia, i **suposant que aquesta tendència augmentarà amb el pas del temps, puc dir que els conceptes de Venturi i Scott Brown estaran al voltant dels nostres projecte salgun temps més.**

Allò més probable és que continuein evolucionant i adaptant-se a les noves corrents i estil arquitectònics i apareguent noves tipologies, igual com ha passat amb els edificis actuals, però probablement l'essència teòrica es mantinga al llarg dels anys, tal i com ocorre a l'actualitat.

BIBLIOGRAFIA

LLIBRES

ROTH, LELAND M., Y JOSEP MARIA MONTANER. (1999) *Entender la arquitectura: sus elementos, historia y significado*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili.

VENTURI, R. (2003). *Complejidad y contradicción en la arquitectura*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili.

VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). *Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectònica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili.

VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambdridge: The Belknap Press.

REVISTES

ENCABO SEGUÍ, E y ESTEBAN MALUENDA, I. (2018). “Cincuenta latas. Repetición Pop en la obra de Andy Warhol y Robert Venturi” en *Cuaderno de notas*. Nº19, p. 27-42.

OCHOTORENA ELÍCEGUI, J.M. (1988). “A propósito de Robert Venturi: el estigma de la modernidad” en *RE: revista de edificación*. Nº2, p. 29-34.

SENRA FERNÁNDEZ-MIRANDA, I. (2013). “La modernidad revisada en los textos de Venturi i Scott Brown” en *Revista europea de investigación en arquitectura*. Nº1, p. 145-162.

SMITHSON, A y SMITHSON, P. (2003). “But today we collect ads” en *L’architecture d’aujourd’hui*, núm 344, p. 44.

WEBS

ARCHITECTUUL. *Denise Scott Brown.*

<<http://architectuul.com/architect/denise-scott-brown>>

[Consulta: 16 de juliol de 2019]

CHYBIK+KRISTOF. *Gallery of furniture*

<<https://chybik-kristof.com/portfolio-item/my-dva-showroom/>>

[Consulta el 26 d'agost de 2019]

CIUTAT DE LES ARTS I LES CIÈNCIES. *Hemisfèric "El ojo de la sabiduría".*

<<https://www.cac.es/es/home/la-ciutat/cacsa-la-empresa/cronologia/hemisferic.html>>

[Consulta: 27 de agost de 2019]

EL MUNDO. *El edificio cesta de la compra.*

<<https://www.elmundo.es/elmundo/2007/10/19/suivienda/1192790734.html>>

[Consulta el 25 d'agost de 2019]

EL PAIS. *Robert Venturi, el hombre que quiso que la arquitectura fuera una fiesta.*

<https://elpais.com/elpais/2018/09/20/icon/1537453803_535873.html>

[Consulta: 10 de juliol de 2019]

FOSTER+PARTNERS. *Bund Finance Center.*

<<https://www.fosterandpartners.com/es/projects/bund-finance-center/>>

[Consulta el 27 d'agost de 2019]

INTERESTING ENGINEERING. *Giant Bookshelf of The Kansas City Public Library.*

<<https://interestingengineering.com/giant-bookshelf-kansas-city-public-library>>

[Consulta el 25 d'agost de 2019]

LA VOZ. *India: un sorprendente edificio en forma de pez.*

<<https://www.lavoz.com.ar/espacio-de-marca/india-un-sorprendente-edificio-en-forma-de-pez>>

[Consulta el 25 d'agost de 2019]

LUXURY STATE. *Piano House, el edificio chino de diseño espectacular que celebra el mundo de la música.*

<<https://es.luxuryestate.com/blog/2014/12/piano-house-el-edificio-chino-de-diseno-espectacular-que-celebra-el-mundo-de-la-musica/i>>

[Consulta: 27 d'agost de 2019]

MOMA. *Robert Venturi*.

<<https://www.moma.org/artists/6132>>

[Consulta: 14 de juliol de 2019]

MVRDV. *The Imprint*.

<<https://www.mvrdv.nl/projects/248/the-imprint>>

[Consulta el 26 d'agost de 2019]

MVRDV. *Crustal Houses*.

<<https://www.mvrdv.nl/projects/240/crystal-houses>>

[Consulta el 26 d'agost de 2019]

MVRDV. *Teletech Campus*.

<<https://www.mvrdv.nl/projects/42/teletech-campus>>

[Consulta el 26 d'agost de 2019]

PLATAFORMA ARQUITECTURA. *Edificio Lotus y el parque Popular / studio505*.

<<https://www.plataformaarquitectura.cl/cl/623885/edificio-lotus-y-el-parque-popular-studio505>>

[Consulta: 26 d'agost de 2019]

PLATAFORMA ARQUITECTURA. *En perspectiva: Robert Venturi*.

<<https://www.plataformaarquitectura.cl/cl/768904/en-perspectiva-robert-venturi>>

[Consulta: 10 de juliol de 2019]

SITE. *Denny's Neonopolis Network*.

<<https://www.siteenviroidesign.com/content/dennys-neonopolis-network>>

[Consulta el 27 d'agost de 2019]

SITE. *BEST Products Company Buildings*.

<<https://www.siteenviroidesign.com/content/best-products>>

[Consulta el 22 de juliol de 2019]

THE PHILADELPHIA INQUIRER. *Robert Venturi, 93, Philadelphia architect who led the rebellion against modernism*.

<https://www.inquirer.com/philly/columnists/inga_saffron/robert-venturi-93philadelphia-architect-who-led-the-rebellion-against-modernism-20180919.html>

[Consulta: 25 de juliol de 2019]

THE PRITZKER ARCHITECTURE PRIZE. *Robert Venturi Biography*.

<<https://www.pritzkerprize.com/biography-robert-venturi>>

[Consulta: 14 de juliol de 2019]

THE TRUTH ABOUT GRAPES. *Kappabashi (Kitchentown)*
<<http://www.thetruthaboutgrapes.com/blog/2018/8/12/kappabashi-kitchentown>>
[Consulta el 28 d'agost de 2019]

TREEHUGGER.COM. *Straight from Germany, the Best Bike Shop EVER!*
<<https://www.treehugger.com/bikes/straight-from-germany-the-best-bike-shop-ever-photos.html>>
[Consulta el 26 d'agost de 2019]

UN DIA UNA ARQUITECTA. *Denise Scott Brown 1931.*
<<https://undiaunaarquitecta.wordpress.com/2015/06/24/denise-scott-brown-1931/>>
[Consulta: 16 de juliol de 2019]

BLOGS

MATA CATALÁN, X (2014) “*Edificios invertidos, Wonderworks (Florida) Estados Unidos*” en *Xavi Mata Catalán Arquitectura*, 17 de Enero.
<<http://javiercatalanarquitectura.blogspot.com/2014/01/edificios-invertidos-wonderworks.html>>
[Consulta el 25 d'agost de 2019]

TESIS

DONAIRE GARCÍA DE MORA, J. (2016). “*La transformación de la fachada en la arquitectura del siglo XX: evolución de los elementos arquitectónicos hacia el espacio*”. Tesis doctoral. Madrid: Universidad Politecnica de Madrid.

SENRA FERNÁNDEZ-MIRANDA, I. (2015). “*La ciudad editada: de Las Vegas a Nueva York (1972-1978): Venturi/Scott Brown/Koolhaas*”. Tesis doctoral. Madrid: Universidad Politecnica de Madrid.

VIDEOS

YOUTUBE, “American Architecture Now: Robert Venturi, Denise Scott Brown, 1984” a *Youtube*
<<https://www.youtube.com/watch?v=u4RJcNHwU7Y>> [Consulta: 12 de juliol de 2019]

YOUTUBE, “Complejidad y contradicción en la Arquitectura. Robert Venturi (1925-2018)” a *Youtube*
<<https://www.youtube.com/watch?v=98TSQtSIVLM>> [Consulta: 16 de juliol de 2019]

IMATGES

CAPÍTOL 0: Introducció

Fig. 1

Portada de *Complexity and contradiction in architecture* de Robert Venturi
Font: VENTURI, R (1966). *Complexity and contradiction in architecture*. Nova York: The Museum of Modern Art.

<https://store.moma.org/dw/image/v2/BBQC_PRD/on/demandware.static/-/Sites-master-moma/default/dw6eb73503/images/282_a.jpg?sw=626&sh=626&sm=cut>

CAPÍTOL 1: Venturi i Scott Brown

Fig. 1

Robert Venturi i Denise Scott Brown
Fotografia de George Pohl.

<https://www.metalocus.es/sites/default/files/styles/mopis_news_carousel_item_desktop/public/file-images/ml_Denise%20Scott%20Brown_Pritzker_01_600.jpg?i-tok=DUIerKPZ>

Fig. 2

Caricatura de Hellman sobre la polèmica del premi Pritzker (2013)
Font: Hellman March 2013 - AJ Venturis cartoon

<https://www.architectsjournal.co.uk/pictures/1180xany/4/6/6/1328466_AJ-Venturis-cartoon.jpg >

Fig. 3

Portada de *Complexity and contradiction in architecture* de Robert Venturi
Font: VENTURI, R (1966). *Complexity and contradiction in architecture*. Nova York: The Museum of Modern Art.

<https://store.moma.org/dw/image/v2/BBQC_PRD/on/demandware.static/-/Sites-master-moma/default/dw6eb73503/images/282_a.jpg?sw=626&sh=626&sm=cut>

Fig. 4

Portada de *Learning from Las Vegas* de Robert Venturi, Scott Brown i Steven Izenour
Font: VENTURI, R, SCOTT BROWN, D, IZENOUR, S (1972). *Learning From Las Vegas: The Forgotten Symbolism of Architectural Form*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

<https://www.architectural-review.com/pictures/2000x2000fit/8/6/3/3057863_71m-6cxdtql.jpg>

CAPÍTOL 2: Simbolisme i comunicació

Fig. 1

Rètol de benviguda de Las Vegas

<<https://pxhere.com/es/photo/1493835>>

Fig. 2

La ciutat de Las Vegas a finals dels anys 60

Font: VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). *Apreniendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectònica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 31)

Fig. 3

La ciutat de Las Vegas a l'actualitat

Font: pommietravels.com

<https://www.pommietravels.com/wp-content/uploads/2019/05/las-vegas-1249899_1920.jpg>

Fig. 4

El Strip vist des del desert. (1966)

Font: Imatge dels arxius de Robert Venturi i Denise Scott Brown © Robert Venturi

<<http://cdn.cnn.com/cnnnext/dam/assets/150923131921-denise-scott-brown-after-today.jpg>>

Fig. 5

Esquema explicatiu de la classificació de Venturi i Scott Brown a Learning from Las Vegas

Font: VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). *Apreniendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectònica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 122,123)

Fig. 6

L'ànec de Long Island.

<https://d7hftxdivxxvm.cloudfront.net/?resize_to=width&src=https%3A%2F%2Ffartsy-media-uploads.s3.amazonaws.com%2Fy2EKyuT4p_LFkqV5ZhRdig%252FThe_Big_Duck.jpg&width=1200&quality=80>

Fig. 7

Crowford Manor de Paul Rudolph (esquerra)

<<http://larryspeck.com/wp-content/uploads/2011/05/2011-0906.jpg>>

Guild House de Robert Venturi i Scott Brown (dreta)

<<https://cdnassets.hw.net/8d/13/c9468fc74c679da88302363f9a46/tmp3527-2etmp-tcm20-1915137.jpg>>

Fig. 8

Robert Venturi a l'accés de la Guild House on s'observa la posició del rètol.

<<https://arc-anglerfish-arc2-prod-pmn.s3.amazonaws.com/public/O7JA56V6ANHC-VPULGLQX7KCKJM.jpg>>

Fig. 9

Imatges de rètols de Las Vegas. Coberts decorats.

Font: VENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). *Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 90, 91)

Fig. 10

Exemple de cobert decorat realitzar per VSBA. BASCO Showroom, Philadelphia (1976)

Font: venturiscottbrown.org

<<http://venturiscottbrown.org/pdfs/BASCOShowroom01.pdf>>

Fig. 11

(Esquerra) Exemple de arquitectura expressionista de la qual esta en contra Venturi *MeZZ popstage, Breda (Realitzat per EEA)*.

Font: VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 18)

(Dreta)

Arquitectura comercial vernacular americana.

Font: VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 19)

Fig. 12

Times Square, Nove York.

<https://www.nycgo.com/images/venues/152/tripadvisor-times-square_tagger-yance-yiv_5912__x_large.jpg>

Fig. 13

Dibuix que explica l'analogia amb el guant i la manyopla al llibre.

Font: VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 37)

Fig. 14

(Esquerra)

Grand's Restaurant, Philadelphia (1962)

Font: venturiscottbrown.org

<<http://venturiscottbrown.org/pdfs/GrandsRestaurant01.pdf>>

(Dreta)

BASCO Showroom, Philadelphia (1976)

Font: venturiscottbrown.org

<<http://venturiscottbrown.org/pdfs/BASCOShowroom01.pdf>>

Fig. 15

Hospital de Lehigh Valley, Pennsylvania (2002)

<<https://www.vsba.com/wp-content/gallery/lehigh-valley-hospital-muhlenberg/lehigh-valley-hospital-muhlenberg-05.jpg>>

Fig. 16

Projecte del Philadelphia Orchestra Hall (1987-1996)

<https://www.inquirer.com/resizer/mHF36o86lePQcGxV_ZFyk8phGlo=/1400x0/center/middle/arc-anglerfish-arc2-prod-pmn.s3.amazonaws.com/public/RE7D7FZ5FRHOFN-BHBASCUVSQDE.jpg>

Fig. 17

BEST Products Showroom, Pennsylvania (1973-1979)

Font: VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 50)

Fig. 18

Projecte per al pavelló d'EEUU a l'Expo de Sevilla '92

Font: VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 55)

Fig. 19

Children's Museum of Houston, Texas (1989-1992)

<http://2.bp.blogspot.com/-rgxviMYiiN0/VHRyAoRxjII/AAAAAAAAQyA/mbMkgKc-T7M/s1600/childrensmuseum_00.jpg>

Fig. 20

Terminal Whitehall Ferry a Manhattan (1992-1996)

Font: VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a mannerist time*. Cambridge: The Belknap Press. (p. 60)

Fig. 21

Projecte del Football Hall Of Fame (1967)

<https://s3.amazonaws.com/classconnection/64/flashcards/6222064/jpg/vsba_natl_collegiate_football_hall_of_fame_new_brunswick_nj_unbuilt_1967-1496E6B7F990B0BF0E8.jpg>

Fig. 22

Edifici ISI (1977-1979)

(Esquerra)

Font: VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a manierist time*. Cambdridge: The Belknap Press. (p. 50)

(Dreta)

<<http://garfield.library.upenn.edu/art/isiart/isibuilding.jpg>>

Fig. 23

Targeta perforada.

<<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4c/Blue-punch-card-front-horiz.png/800px-Blue-punch-card-front-horiz.png>>

Fig. 24

Ala Sainsbury de la National Gallery (1985-1991)

<https://d3rcx32iafnn0o.cloudfront.net/Pictures/2000x2000fit/8/1/7/1851817_nationalgalleriesainsburywingbyventurirauchandscottbrown_362607.jpg>

Fig. 25

Hotèl du Département (1991-1999)

<http://1.bp.blogspot.com/_D4KugjImnII/SyOiltvdlul/AAAAAAAABxI/W_IKX3Z8Z0I/w1200-h630-p-k-no-nu/hoteldecghg.jpg>

Fig. 26

Proposta per al pla de desenvolupament de Times Square (1984)

(Esquerra)

<<https://i.pinimg.com/originals/80/23/8c/80238ce3fc19489ec9e5e508d35316b0.jpg>>

(Dreta)

Font: VENTURI, R. y SCOTT BROWN, D. (2004). *Architecture as Signs and Systems: for a manierist time*. Cambdridge: The Belknap Press. (p. 52)

CAPÍTOL 3: Continuitat i vigència

Fig. 1

Edifici de BEST Products Company de l'estudi SITE a Sacramento (Califòrnia), 1977.
Font: Notch Building. Imatge de SITE

<https://images.adsttc.com/media/images/565b/f807/e58e/ce15/3300/0445/slides-how/BEST_Notch_Bldg_side.jpg?1448867825>

Fig. 2

Interpretació personal d'un exemple de cobert decorat.
Font: Dibuix propi

Fig. 3

Teletech Campus, 2017 (Dijou, França) de MVRDV
Font: Imatge de Philippe Ruault publicada a mvrdiv.nl

<[https://www.mvrdiv.nl/media/uploads/5\(10\).jpg?width=1920](https://www.mvrdiv.nl/media/uploads/5(10).jpg?width=1920)>

Fig. 4

Edifici del carrer Kappabashi (Japó).
Font: thetruthaboutgrapes.com

<<https://travelwithnanob.files.wordpress.com/2016/03/kappabashi-kitchen-town-tokyo-2.jpg?w=768>>

Fig. 5

Denny's Neonpolis Network, 2013 (Las Vegas, EEUU) de SITE
Font: Imatge de SITE (siteenviroidesign.com)

<http://www.siteenviroidesign.com/sites/default/files/media_crop/571/public/201402/1-Dennys-Las-Vegas-Fremont-view.png>

Fig. 6

Galeria de mobles de MY DVA, 2016 (Brno, Txèquia) de Chybik+Kristof
Font: Imatge de Lukas Pelech per a Chybik+Kristof

<<https://chybik-kristof.com/wp-content/uploads/2016/07/mydva.jpg>>

Fig. 7

Façana d'una tenda de bicis a Altlandsberg (Alemanya)

<<https://cdn.tourisontheedge.com/wp-content/uploads/2012/06/bicycle-shop-Germany.jpg>>

Fig. 8

Crystal Houses, 2016 (Amsterdam, Països Baixos) de MVRDV

Font: mvrdiv.nl

<http://api.mvrdiv.boerdamdns.nl/media/uploads/project/240/190505__MVRDV_Crystal%20Houses_Hermes_Amsterdam.jpg?width=1920>

Fig. 9

Centre cultural al Centre financer Bund, 2017 (Shangai, Xina) de Foster + Partners

Font: fosterandpartners.com

<<https://www.fosterandpartners.com/es/projects/bund-finance-center/#gallery>>

Fig. 10

The Imprint, 2018 (Incheon, Corea del Sur) de MVRDV

Font: Imatges de Ossip van Duivenbode per a mvrdiv.nl

(Dalt)

<<http://api.mvrdiv.boerdamdns.nl/media/uploads/project/248/009.jpg?width=1920>>

(Baix)

<<http://api.mvrdiv.boerdamdns.nl/media/uploads/project/248/002.jpg?width=1920>>

Fig. 11

Interpretació pròpia dels ànecs.

Font: Dibuix propi.

Fig. 12

Biblioteca pública de Kansas City, 2006 (Kansas, EEUU) de Wight Architects

<<https://pbs.twimg.com/media/Czy3iBHWAE823r.jpg>>

Fig. 13

Seu del consell Nacional de desenvolupament pesquer de l'Índia, 2012 (Hyderabad, Índia)

<<https://cdn.skyrisecities.com/sites/default/files/images/articles/2017/04/26100/26100-91107.jpg>>

Fig. 14

Escultura de l'hotel Arts.

<<https://profeanacob.files.wordpress.com/2017/05/786ee-dsc075992b1280x960.jpg>>

Fig. 15

Casa Cistella, 1997 (Ohio, EEUU)

<https://images2.minutemediacdn.com/image/upload/c_crop,h_1920,w_2854,x_7,y_0/v1560885225/shape/mentalfloss/26391-istock-458287787_0.jpg?itok=jlT6FA6w>

Fig. 16

Edifici de la cadena de centres d'entreteniment Wonderworks (EUAU)

<<https://orlandoinformer.com/wp-content/uploads/2013/10/WonderWorks-Orlando-2.jpg>>

Fig. 17

Edifici Lotus, 2013 (Wujin, Xina) de studio505

Font: Imatge de John Gollings

<<https://www.plataformaarquitectura.cl/cl/623885/edificio-lotus-y-el-parque-popular-studio505/53ae3d3cc07a80790f00008b-the-lotus-building-and-people-s-park-studio505-photo>>

Fig. 18

Casa Piano, 2007 (Huainan, Xina) realitzada per ingeniers de la Universitat Tecnològica de Hefei.

<<https://i.pinimg.com/originals/39/91/2e/39912e4fa6d1f9de19ae7d95527159a2.jpg>>

Fig. 19

Seu del Ministeri d'educació de Perú, 2011 (Lima, Perú) de DLPS Arquitectos

<https://1.bp.blogspot.com/-G1N4auQ1bYA/V-HPu4VGxDI/AAAAAAAAU1A/xMx_Q7FjklkTx_P1MRNrURgz0_qn3FN5wCLcB/s1600/Edificios%2Bdel%2BPeru3.png>

Fig. 20

L'Hemisfèric, 1998 (València, Espanya) de Santiago Calatrava

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/cf/EI_Hemisf%C3%A9rico%2C_Ciudad_de_las_Artes_y_las_Ciencias%2C_Valencia%2C_Espa%C3%B1a%2C_2014-06-29%2C_DD_71.JPG/1024px-EI_Hemisf%C3%A9rico%2C_Ciudad_de_las_Artes_y_las_Ciencias%2C_Valencia%2C_Espa%C3%B1a%2C_2014-06-29%2C_DD_71.JPG>

Fig. 21

Analogia entre l'Hemisfèric i l'ull.

Font: Dibuix propi.

Fig. 22

Kunsthau Graz, 2003 (Lend, Àustria) de Spacelab

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9b/Graz_Kunsthau_vom_Schlossberg_20061126.jpg>

Fig. 23

Explicació dels edificis-marca

Font: Dibuix propi

Fig. 24

BEST Products Company Buildings, 1975-1984 (EEUU) de SITE

Font: Imatges de SITE

<<https://www.siteenvirotedesign.com/content/best-products>>

Fig. 25

Diferents exemples d'edificis-marca de les empreses Apple i McDonald's

(Apple)

<http://www.u-d-a.com/wp-content/uploads/2015/09/Apple-Store-Brussels_dezeen_ss.jpg>

<http://www.aragonradio.es/_archivos/imagenes/grande/20120425_00007.jpg>

<https://www.apple.com/newsroom/images/live-action/new-store-opening/Seoul-Apple-Garosugil-01242018_big.jpg.large.jpg>

(McDonald's)

<<https://www.ecestaticos.com/file/aace3a55f76a5f0c7689a75a0ffa941d/1481732854-restaurante-mcdonalds.jpg>>

<<https://fotos00.lne.es/2013/11/29/646x260/mcdonalds-1.jpg>>

<img.europapress.es/fotoweb/fotonoticia_20160111111526_640.jpg>

Fig. 26

Dibuix on Venturi i ScottBrown expliquen els mecanismes de comunicació dels coberts decorats.

Font: ENTURI, R., SCOTT BROWN, D. I IZENEOUR, S. (2016). *Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olviado de la forma arquitectónica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili. (p. 122,123)

Fig. 27

Explicació de com es col·loca la publicitat sobre els edificis

Font: Dibuix propi

Fig. 28

Anuncis de Nescafé i Pepsi sobre dues torres.

<<https://rubi5.com/wp-content/uploads/2017/05/nescafe-1.jpg>>

Fig. 29

Anunci de Coca Cola.

<<https://www.adeevee.com/aimages/200809/06/coca-cola-straws-outdoor-283103-adeevee.jpg>>

Fig. 30

Anunci d'IKEA.

<<https://d3i71xaburhd42.cloudfront.net/80a03337d679c89703422f524503cb71d31ea555/283-FigureA.2-1.png>>

Fig. 31

Esquerra: Anunci de NRDC

<<https://d26eb5y2jukpbz.cloudfront.net/ebs/archive/osc/2007/media/07001Cl.jpg>>

Centre: Anunci de Anando Milk

<https://theultralinx.com/.image/t_share/MTMyNDQ0OTcxOTI3MDg3NzQ3/screenshot-2015-08-20-at-151307png.png>

Dreta: Anunci de Siemens

<https://photo-1-baomoi.zadn.vn/w1000_r1/16/07/10/144/19816428/6_76734.jpg>

BIBLIOGRAFIA

Imatge

<<https://i.pinimg.com/originals/f5/e5/91/f5e591aef3bfb7b8b14e3e08edfdd97d.jpg>>

UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA